

BALOGH LÍDIA*

A „SZABADSÁG KONTRA MÉLTÓSÁG”-VITA ÉS A KISEBBSÉGEK MÉDIAREPREZENTÁCIÓJA

A tanulmány témája egy több szintéren – az akadémiai világban és az emberi jogi aktivizmus területén – zajló, tágabb vitához kapcsolódik, amely a „szabadság kontra méltóság” címkével azonosítható. A szerző elsősorban az emberi méltóság és a médiaszabadság – mely utóbbi általában a véleményszabadság egy speciális válfajaként konceptualizálódik – közötti konfliktusra összpontosítva vizsgálja a problémát; a tágabb nemzetközi kontextus felől halad – az európai fejleményeknél részletesebben időzve –, végül a magyarországi helyzet tanulmányozására helyezi a fókuszot. Ez utóbbi mozzanat mögött az indítékot egy jelentős hazai társadalmi probléma jelenti: nevezetesen a legnagyobb lélekszámú etnika kisebbségi csoport, a roma közösség társadalmi kirekesztése, amiben a feltételezések szerint nem elhanyagolható szerepet játszik a romák szembeszökően negatív média-reprezentációja. A szerző álláspontja szerint ez a probléma – tekintettel a kirekesztés magas társadalmi költségeire – kétségkívül orvoslásra szorul: a kisebbségi vonatkozású témák objektív és körültekintő megjelenítéséhez bármely társadalomnak jelentős hosszú távú érdeke fűződik, mivel a média fontos szerepet játszhat a kisebbségi csoportok társadalmi integrációjának előmozdításában, a társadalmi együttélés megkönnyítésében, ezáltal a társadalmi stabilitás megteremtésében. A tanulmány hipotézise szerint az emberi méltóság fogalmának operacionalizálása a médiaszabályozás keretei között hatékony eszközként szolgálhat ezen a téren, tekintettel arra, hogy a negatív reprezentációnak részét képezik olyan súlyosan offenzív médiamegjelenések is, amelyek mindazonáltal nem valósítják meg a „közösség elleni uszítás” büntetőjogi tényállását, illetve nem minősülnek gyűlöletbeszédnek más jogszabályi rendelkezés alapján. A tanulmány első fejezete az emberi méltóság, valamint a véleményszabadság fogalmára, illetve az e fogalmakon alapuló megközelítések konfliktusaira vonatkozó álláspontokat mérlegeli. A következő rész a méltóság és a médiaszabadság elveinek egyensúlyozására vonatkozó európai normákat tekinti át; az Európai Unió és az Európa Tanács kontextusában keletkezett dokumentumok elemzése révén. A harmadik rész a jelenlegi és a közelmúltbeli magyar médiaszabályozás vonatkozásában vizsgálja az emberi méltóság kérdéskörét; illetve tekintettel a sajátos magyarországi kontextusra, a közösségek méltóságának kérdését. A negyedik fejezet pedig a kapcsolódó hazai esetjogot, vagyis az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT), valamint az Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának vonatkozó ügyeit mutatja be.

* PhD, tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1014 Budapest, Országház u. 30.
E-mail:balogh.lidia@tk.mta.hu.

1. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG, VALAMINT A VÉLEMÉNYSZABADSÁG FOGALMÁRA VONATKOZÓ ELMÉLETEK ÉS KRITIKÁK

1.1. EMBERI MÉLTÓSÁG: NEMZETKÖZI SZINTEN HASZNÁLT, ÁM MEGHATÁROZATLAN FOGALOM?

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának preambuluma szerint:

„Az Egyezségokmány részes államai tekintetbe vették, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában *meghirdetett elveknek megfelelően az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak az elismerése a szabadság, az igazságosság és a világbéke alapja*, felismerték azt, *hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek.*”¹

Mindazonáltal, amint arra Louis Henkin rámutat *A jogok kora* címet viselő monográfiájának bevezető részében: „azt nem közölték velünk, hogy milyen elmélet igazolja, hogy az »emberi méltóság« a jogok forrása, vagy azt, hogy mi az emberi méltóság meghatározása.”² Henkin szerint a definiáltság hiánya nemcsak az emberi méltóság fogalmát jellemzi, hanem általánosságban az emberi jogok modern eszméjét (bizonyos mértékben):

„a nemzetközi emberi jogok nem filozófusok, hanem politikusok és polgárok munkájának eredményei, és a filozófusok még éppen csak kísérletbe fogtak az emberi jogok fogalmi igazolásának felépítésére. Ami a jogok nemzetközi szintű megfogalmazásait illeti, azok nem tartanak igényt filozófiai alapokra, és nem is tükröznek vissza bármiféle egyértelmű filozófiai feltevést.”³

Christopher McCrudden szerint az ENSZ Közgyűlése által 1948-ban elfogadott és kihirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kulcsszerepet játszott „a »méltóság«, illetve az »emberi méltóság« kifejezések használatának népszerűsítésben az emberi jogi diskurzusban”, ám „a »méltóság« fogalmának használata, túl egy alapvető, lényegi minimumon, nem nyújt egyetemes elvi alapot a bírói döntéshozáshoz az emberi jogi területen”, mivel a fogalom aktuális jelentése „kontextusfüggő, joggyakorlatról joggyakorlatra, illetve (gyakran) egyazon joggyakorlaton belül az idő múlásával is jelentős változékonyságot mutat”.⁴ Jóllehet McCrudden elismeri, hogy

¹ *International Covenant on Civil and Political Rights*. New York, 16 December 1966, UNTS Vol. 999 (1976) 171. Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. [Kiemelés az eredeti szövegben.]

² LOUIS HENKIN: *The Age of Rights* (New York: Columbia University Press 1990) 7.

³ HENKIN (2. lj.) 6.

⁴ CHRISTOPHER MCCRUDDEN: „Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights” *The European Journal of International Law* 2008/4. 655.

az emberi méltóság fogalma a bírói manipuláció eszköze lehet – mivel jelentősen növeli a bírák mérlegelési jogkörét –, mégis amellett érvel, hogy a fogalom szerepe jelentős; „nem azáltal, hogy egyértelmű tartalommal tölti meg az emberi jogokat, hanem azáltal, hogy hozzájárul bizonyos emberi jogi értelmezési és ítélkezési módszerekhez”.⁵

1.2. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG KÜLÖNBÖZŐ FELFOGÁSAI JOGI DISKURZUSOKBAN

Nigel G. Foster és Satish Sule a német jogrendszerrel szóló monográfiájukban három trendet különböztetnek meg a méltóság konceptualizálását illetően. Az első, az ún. hozományelmélet (*‘Mitgifttheorie’*) szerint az emberi méltóság „az emberi természetén alapul, annak teremtésénél vagy kialakulásánál fogva, tekintettel az Istentől vagy a természettől való adottságokra. Ennél fogva (a bíróságoknak?) objektíve kellene értékelni azt, hogy mit is fed a »méltóság«”.⁶ A második elmélet (*‘Leistungstheorie’*, amelynek kialakítása Niklas Luhmann nevéhez köthető⁷) a performativitást helyezi a középpontba: „hangsúlyt helyez az egyén viselkedésére, nevezetesen arra, hogy az egyén határozhatja meg, hogy mi jelenti számára a méltóságot”.⁸ A harmadik elmélet (*‘Kommunikationstheorie’*, amely Hasso Hoffmann nézetein alapul⁹) szerint „az emberi méltóság a kommunikációs folyamat során nyer alakot, és mások tisztelete révén artikulálódik”. A szerzők megjegyzik, hogy a harmadik megközelítés plauzibilitása megkérdőjelezhető – mivel nem szolgálja azt a célt, hogy az egyén méltóságának védelme függetleníthető legyen az egyén társadalmi megítélésétől –, mindazonáltal úgy vélik, hogy a három megközelítés nem feltétlenül mond ellent egymásnak, hanem inkább kiegészítik egymást.¹⁰

Hasonló mintázatot azonosít Catherine Dupré, aki a magyar alkotmánybírósági esetjog alapján a méltóság fogalmának két divergens értelmezési vonulatát különbözteti meg. Szerinte az egyik vonulat „kézzelfogható módon épít a szubjektum és az objektum közötti kanti különbségtételre, és konkrét kifejezését egyfajta általános személyiségi jogban találja”; míg a másik (Dupré értelmezésében) „az egyenlő méltóság – Ronald Dworkin által kidolgozott – fogalmát alapul véve ad helyt a diszkrimináció tilalmának”.¹¹ Kant jól ismert morális imperatívusza: „*cselekedj úgy,*

⁵ MCCRUDDEN (4. lj.) 655.

⁶ Nigel G. FOSTER – Satish SULE: *German Legal System and Laws* (Oxford: Oxford University Press 2010) 239.

⁷ Lásd Niklas LUHMANN: *Grundrechte als Institution; ein Beitrag zur politischen Soziologie*. Schriften zum öffentlichen Recht, bd. 24 (Berlin: Duncker & Humblot 1995).

⁸ FOSTER–SULE (6. lj.) 239.

⁹ Hasso HOFFMANN: „Die versprochene Menschenwürde” *Archiv des öffentlichen Rechts* 1993. 353.

¹⁰ FOSTER–SULE (6. lj.) 239.

¹¹ Catherine DUPRÉ: „The Right to Human Dignity in Hungarian Constitutional Case-Law” in *Proceedings of the unidem seminar organised in Montpellier, France, from 2 to 6 July 1998*. *University of Montpellier* (Montpellier: European Commission for Democracy through Law 1998) 48.

*hogy az emberséget mind magadban, mind mindenki más személyében mindenkor mint célt is, sohasem mint pusztán eszközt használd!*¹² A méltóság fogalmának ilyen módon való konceptualizálása – a személyiség absztrakt esszenciájára való összpontosítás – vezethet ahhoz a megközelítéshez, amely szerint az államnak intézményvédelmi kötelezettsége van az emberi méltóság vonatkozásában. A másik megközelítés viszont arra szólítja fel az államot, hogy biztosítsa az egyének számára az önrendelkezést. Az egyenlőség kulcseleme Jeremy Waldron méltóságfogalmának, amint azt például a „méltóságról, rangról és jogokról” szóló – Gregory Vlastos esszéje által inspirált¹³ előadásának éveléséből kitűnik:

„az egyenlőség modern fogalma magában foglalja a rangok felfelé irányuló kiegyenlítődsét, minek következtében jelenleg minden emberi lény számára valami olyasféle méltóságot, rangot próbálunk nyújtani, illetve az elvárható tisztelet olyan szintjét, ami korábban a nemességhez tartozóknak járt [...] nem olyan társadalommá szervezzük tehát magunkat, amelyben nincs nemesség vagy rang, hanem inkább arisztokratikus társadalommá, amelyben mindannyiunknak azonos a rangja (és ez egy meglehetősen magas rang).”¹⁴

A teológus-szociológus Peter L. Berger elmélete szintén megemlíthető ebben a kontextusban, aki 1970-ben megjelent esszéjében – *A becsület fogalmának korszerűtlenségéről* – arra a megállapításra jut a méltóság modern fogalmával kapcsolatban, hogy: „Ellentétben a becsülettel, a méltóság mindig a társadalmilag kikényszerített szerepektől és normáktól megfosztott benső humanitáshoz kötődik.”¹⁵

1.3. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALMÁNAK OPERACIONALIZÁLÁSA

A méltóság fogalmának operacionalizálása során nyilvánvalóan sok kérdés és aggály merül fel, függően a különböző helyzetekhez kapcsolódó sajátos szempontoktól is.

Christopher McCrudden úgy véli, hogy kulturális szempontból is vizsgálatot érdemelne az a jelenség, hogy az egyes országok joggyakorlatában különbözőképpen értelmeződik a méltóság fogalma; sőt, hogy a méltóságra vonatkozó jogi diskurzusok összehasonlító nyelvészeti elemzése révén is érthetőbbé válna néhány manifesztációja a jelenségnek (vagyis a nemzetközi szinten tapasztalható értelmezési inkonzisztenciának, illetve diverzitásnak). McCrudden Izrael példáját idé-

¹² Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája* [1785, ford. BERÉNYI Gábor, jegyz. LÁNG Rózsa] (Budapest: Gondolat 1991).

¹³ Gregory VLASTOS: „Justice and Equality” [1962] in Jeremy WALDRON (szerk.): *Theories of Rights* (New York: Oxford University Press 1984).

¹⁴ Jeremy WALDRON: *Dignity, Rank and Rights* [The Tanner Lectures on Human Values] (Berkeley, University of California 2009. április 21–23) 229, tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/w/Waldron_09.pdf.

¹⁵ Peter L. BERGER: „Year: »A becsület fogalmának korszerűtlenségéről«” [1970, ford. Kovács Gábor] *Világosság* 1992/8–9. 656.

zi, ahol az „alligátorbirkózás”-ként ismert turisztikai attrakciót – amelynek során a közönség egy ember és egy (felhergelt) alligátor küzdelmét tekinthette meg – az emberi méltóság védelmének nevében tiltották be, amire talán a héber nyelv „méltóság” szavának sajátos implikációi adhatnak magyarázatot.¹⁶

Denise Réaume szerint „a méltóság legalábbis részben a döntésekről szól, az ember életének jellegét és irányát illető döntésekről”, miközben „sokaknak nem adtak olyan körülmények, amelyek között az autonómiájuk kibontakozhatna, de mégis döntéseket kell hozniuk”. Réaume problematikusnak tartja, hogy:

„az állami szereplők, beleértve a bírakat is, sajnálatosan gyakran választják a könnyű útját az ilyesféle viták megoldásának – kétségbeesett emberek döntéseit önállóan és szabadnak minősítve. Mindeközben időnként még azt is kinyilvánítják, hogy tiszteletben tartják azoknak a méltóságát, akiknek validálják a döntéseit.”¹⁷

Foster és Sule olyan eseteket mutat be, amelyek során az állam a közvetlenül érintettek „akarata ellenére” lépett fel az emberi méltóság védelmében;¹⁸ többek között a német szövetségi közigazgatási bíróság 1981-es „peepshow-ügy”-ét, amelyben arról kellett döntenie a bíróságnak, hogy az állam bezárassa-e a peep-show-kat az ott dolgozó nők emberi méltóságának védelmében, mérlegelve azt a körülményt is, hogy ezek a nők saját állításuk szerint önként választották ezt a munkát. A bíróság végül a tiltás mellett döntött, a német alkotmánybíróság 1977-es határozatára hivatkozva, amely szerint „az emberi lény méltósága valami olyan, ami leválaszthatatlan róla”,¹⁹ illetve objektív érték, „amelynek tiszteletben tartásáról az egyén nem mondhat le érvényesen”.²⁰

A központi kérdés a peepshow-ügyben felmerülőhöz hasonló volt a „törpedobálási”²¹ ügyekben is; Németországban,²² valamint Franciaországban. Ezek közül egy francia ügy végül az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága elé került. Az egyéni panaszbeadvány szerzője, a törpenövés-szindrómában szenvedő Wackenheim úr korábban fizetség fejében vett részt Franciaországban – egy vidéki diszkóban – úgynevezett „törpedobáló” rendezvényeken, amelyek során a szórakozni vágyók védőruhába öltözött törpéket (törpenövésű embereket) hajlíthattak egy légmattacra. 1995-ben a francia Államtanács az ilyen rendezvények betiltása mellett döntött, azon az elvi alapon, hogy a „törpedobálás” összeegyeztethetetlen az emberi méltósággal. A beadvány szerzője úgy tapasztalta, hogy Franciaországban törpeként szinte lehetetlen munkát találni, és ő nem találta a méltóságát sértőnek a

¹⁶ McCrudden (4. l.) 712.

¹⁷ Denise Réaume: „Dignity, Choice and Circumstances” in Christopher McCrudden (szerk.): *Understanding Human Dignity* (Oxford: Oxford University Press – British Academy 2013).

¹⁸ Foster–Sule (6. l.) 238.

¹⁹ BVerfGE 45, 187 [1977. június 21.]: „Die Würde des Menschen ist etwas Unverfügbares.”

²⁰ BVerwGE 64, 274 [1981. december 15.]: „auf dessen Beachtung der einzelne nicht wirksam verzichten kann.”

²¹ Angolul: 'dwarf throwing' vagy 'dwarf tossing', németül: 'Zwergenweitwurf', franciául 'lancer de nain'.

²² NVwZ 1993, 98 [1992. május 21.].

munkáját, mivel számára az jelenti a méltóságot, ha van munkája. Álláspontja szerint Franciaország megsértette a szabadsághoz, a munkához, a magánélet tisztelgésben tartásához, valamint a megfelelő életszínvonalhoz való jogát, illetve hátrányos megkülönböztetés áldozatának is állította magát. Az Emberi Jogok Bizottsága azonban a megismert tények alapján nem találta megállapíthatónak a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának sérelmét.²³

1.4. KÍSÉRLETEK AZ EMBERI MÉLTÓSÁG NORMATÍV ÉRTÉKÉNEK MEGKÉRDŐJELEZÉSÉRE

A *Stanford Encyclopedia of Philosophy* „egyenlőség”-ről szóló szócikke szerint:

„a minden személynek kijáró tiszteletet, valamint az emberek egyenlő értékét, illetve egyenlő méltóságát mint alapvető eszmét [...] minimális követelményként fogadja el az összes vezető politikai és morális kultúra a modern nyugati világban. Korunkban nem tekintendő plauzibilisnek az a politikaelméleti irányzat, amely ennek hátat fordít.”²⁴

Mindazonáltal – abból adódóan, hogy az emberi méltóság fogalmának nincs univerzálisan elfogadott tartalma, illetve filozófiai alapja –, tapasztalhatóak olyan intellektuális kísérletek a vonatkozó szakirodalomban, amelyek célja az emberi méltóság mint filozófiai fogalom relevanciájának kétségbe vonása, valamint annak felvetése, hogy az emberi méltóság fogalma kapcsán tárgyalt ügyeket jobban szolgálná a „realisztikus” – vagyis nem normatív – megközelítés. Ezt a nézőpontot jeleníti meg Daniel Statman „Megaláztatás, méltóság és önbecsülés” című cikkében, kifogásolva, hogy a filozófusok az emberi méltóság fogalma és a megaláztatás fogalma között „bensőséges viszonyt” feltételeznek – szerinte ugyanis ez a feltevés „túlságosan filozofikus, és túlságosan elszakad a pszichológiai valóságtól” –, valamint „életszerűbb”, vagyis olyan megközelítést javasolva, amely „az önbecsülés szubjektív-lélektani fogalmán alapul [...] egy objektív-normatív fogalom helyett”.²⁵ Hasonló készítésűt manifesztálódik Balázs Zoltán esszéjében is, aki – történeti áttekintést és hosszas elemzést követően – arra a következtetésre jut, hogy a méltóság nem tekinthető valid filozófiai fogalomnak, illetve: „nem az emberi méltóság fogalma az egyetlen lehetőség a gonosztevők kímélésére, a fogyatékosok vagy akár a legelemibb emberi képességekkel sem rendelkező emberi lények védelmére.”²⁶ Sőt, továbbmegy, és az egyenlő tisztelet elvének relevanciáját is megkérdőjelezi: „a bűnös életét nemcsak a tisztelet védheti meg, hanem megkímélheti a bennünk lévő

²³ *Manuel Wackenheim v. France*. Communication No 854/1999, 15 July 2002, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999, para 7.6.

²⁴ Stefan GOSEPATH: „Equality” in Edward N. ZALTA (szerk.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Stanford: Stanford University 2007).

²⁵ Daniel STATMAN: „Humiliation, Dignity and Self-Respect” *Philosophical Psychology* 2000/4. 523.

²⁶ BALÁZS Zoltán: „Emberi méltóság” *Jogelméleti Szemle* 2005/4, jesz.ajk.elte.hu/balazs24.html.

*könyörület, a fogyasztókosét a szánalom és a szeretet, mindkettőjüket az irgalom. [...] Csak ezek történetesen nem alkotmányos – és divatos – értékek. De valóságosabbak, mint az emberi méltóság.*²⁷

1.5. VÉLEMÉNYSZABADSÁG: AZ EMBERI MÉLTÓSÁG AMERIKAI RIVÁLISA?

Amint láthattuk, az emberi méltóság – amelynek a modern emberi jogi rezsím morális alapjául kellene szolgálnia – önmagában is megkérdőjelezett fogalom. Túl ezen, a méltóság folyamatos versengésben áll az emberi jogok fogalmi rendszerének más elemeivel, különösen a szabad véleménynyilvánítás jogával. Ennek a konfliktusnak van egy sajátos aspektusa: hogy a demokrácia amerikai és európai felfogása között fennálló különbségeket sűrít magába, illetve jeleníti meg. James Q. Whitman megállapítása szerint:

„Az alapértékek két különböző készlete forog itt kockán: egyfelől a személyes méltósághoz – amelyre elsősorban a média jelent fenyegetést – fűződő európai érdek; másrésről a szabadsághoz – amelyet elsősorban a kormányzat fenyeget – fűződő amerikai érdek. Ezek az értékek mélyen átértzett társadalmi-politikai eszméken alapulnak az Atlanti-óceán mindkét partján”.²⁸

A két demokratikus kultúra közötti jelentős – néha sokkoló mértékű – különbségekre reflektál Frederick Schauer esszéje is, amelyben a szerző a holokauszttagadást mint „téves nyilvános kijelentés”-t konceptualizálja, nem feledkezve meg annak említéséről, hogy ezt a jelenséget az európai felfogás faji alapú inzultusnak vagy gyűlöletbeszédnek tekinti.²⁹ Lee C. Bollinger a sajtószabadságot a többi emberi jog szempontjából „sarokkő”-nek tekinti – a metaforikus kifejezést az ENSZ Közgyűlése által 1946-ban elfogadott, az információszabadságra vonatkozó dokumentumból kölcsönzi³⁰ – a szólásszabadságot pedig a „toleráns társadalom” működése szempontjából kulcsfontosságúnak tartja.³¹ Cass Sunstein mindazonáltal úgy véli, hogy az amerikai alkotmány első kiegészítésének kortárs értelmezői szem előtt tévesztik a szabad szólás eredeti értelmét – a „megvitatás által kormányzás”, vagy-

²⁷ BALÁZS (26. lj.).

²⁸ James Q. WHITMAN: „The Two Western Cultures of Privacy: Dignity Versus Liberty” *Yale Law Journal* 2004. 1219.

²⁹ Frederick SCHAUER: „Társadalmi ismeretelmélet, holokauszttagadás és a poszt-milliánus kalkulus” [2012, ford. MAJKÓ Balázs] in *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* (Budapest: Wolters Kluwer – CompLex 2014) 563–580.

³⁰ Lee C. BOLLINGER: *A toleráns társadalom – Korlátlan, erőteljes és szélesre nyitott. Az új évszázad sajtószabadsága* [ford. MAJKÓ Balázs – VAJDA Gábor] (Budapest: Wolters Kluwer – CompLex 2014) 343–389.

³¹ „Freedom of information is a fundamental human right and is the touchstone of all the freedoms to which the United Nations is consecrated” – UN General Assembly, Calling of an International Conference on Freedom of Information, 14 December 1946, A/RES/59.

is a diskurzív, illetve deliberatív demokrácia elvét –, valamint azt, hogy míg a politikai beszédet valóban ösztönözni kell, a nyilvános beszéd számos formáját semmiképpen sem szabadna védeni: ilyen a kereskedelmi célú beszéd, a rágalmazás, a magánélet területét háborító beszéd, a pornográfia bizonyos típusai és a gyűlöletbeszéd.³²

1.6. FELVETÉSEK A SZÓLÁSSZABADSÁG ELHALLGATTATÓ ÉS ALÁRENDELŐ HATÁSAIRÓL

A szólásszabadság elvével kapcsolatos kritikák egyik vonulata összefüggésbe hozható Isaiah Berlin elméletével „*a szabadság két fogalmáról*”, nevezetesen a negatív és a pozitív szabadság közötti különbségtétellel;³³ jelen esetben egyfelől tekintetbe véve az állam negatív (be nem avatkozási) kötelezettségét az egyének szólásszabadságába, másfelől pedig az egyének tényleges esélyeit arra, hogy gyakorolják véleménynyilvánítási jogukat.

Owen M. Fiss *A szólásszabadság iróniája* című művében a gyűlöletbeszéd, a pornográfia és a politikai kampányok „némitó” (*'silencing'*) hatását mérlegeli; vagyis annak veszélyét, hogy „az ilyen beszéd eleve ellehetetleníti az érintett hátrányos helyzetű csoportok számára, hogy részt vehessenek a vitában. Ebben a kontextusában üresen cseng az a frázis, hogy a »több beszéd« a megoldás. Azok, akiknek válaszolnia kellene, nem tudnak válaszolni.”³⁴ Burke Marshall hasonló szellemben tesz kritikai megjegyzéseket – Bollinger 1986-ban megjelent, *A toleráns társadalom*³⁵ című könyve kapcsán – a pornográfia és az obszcenitás, valamint a szólásszabadság viszonyáról szóló amerikai alkotmányjogi vita kontextusában:

„Látom a tolerancia relevanciáját ezen a területen, de úgy tűnik, hogy a tolerancia valahogy különösen rossz helyet kapott itt. Elképzelhetjük azt a dühöt, amelyet egy olyan feminista tudós érezhet, mint Catharine MacKinnon, annak felvetésnek a kapcsán, hogy a pornográfiát védeni kell, hogy az tükrözhesse a társadalom toleranciáját a nőkkel kapcsolatos sztereotípiák, illetve a nők alávetettsége iránt; mindaz iránt, amit a pornográfia fenntart.”

Maga MacKinnon a szólásszabadság kapcsán hangsúlyozza – a *Csak szavak* című könyvében –, hogy egy egyenlőtlenségen alapuló társadalomban „egyeknek sokkal több megszólalási lehetőség jut, mint másoknak”.³⁶ Melanne Civic elemzésében

³² Cass SUNSTEIN: *Democracy and the Problem of Free Speech* (New York: The Free Press – Simon and Schuster 1995).

³³ Isaiah BERLIN: „A szabadság két fogalma” [1958, ford. ERŐS FERENC – BERÉNYI GÁBOR] in *Négy esszé a szabadságról* (Budapest: Európa Könyvkiadó 1990) 334–443.

³⁴ Owen M. FISS: „The Silencing Effect of Speech” in *The Irony of Free Speech* (Cambridge: Harvard University Press 2009) 16.

³⁵ BOLLINGER (30. lj.).

³⁶ Catharine A. MACKINNON: *Only Words* (Cambridge: Harvard University Press 1993) 72.

arra a következtetésre jut, hogy a szólásszabadságra vonatkozó feminista nézetek szerint „az egyének véleménynyilvánítási szabadsága biztosítandó, de a közösséggel való viszonyosság, illetve kölcsönösen támogató viszony keretein belül”.³⁷ Civic – aki Fisshez vagy MacKinnonhoz hasonlóan markáns álláspontot képvisel ebben a sokat vitatott kérdéskörben – szintén megjegyzi, hogy „ahol igazságtalanságok és egyenlőtlenlégek vannak jelen, ott a véleménynyilvánítás szabadsága csak a politikai hatalommal bírók számára elérhető. Ez a társadalmi körülmény kizárja az elnyomottakat és leigázottakat, köztük a nőket és a faji kisebbséghez tartozókat”.³⁸ Megállapítja, hogy: „ha az igazság a közösség által megosztott tapasztalatokból jön létre, akkor elengedhetetlen, hogy a közösség minden tagjának egyenlő esélye legyen a létrehozásában való részvételre; máskülönben az igazság hamis lesz, a véleménynyilvánítás pedig nem lesz igazán védett, sem szabad.”³⁹

Yared Legesse Mengistu szintén úgy véli – a szubsztantív egyenlőség elve mellett érvelve –, hogy „a »gondolatok vásártere« mint a szólásszabadság metaforája mélyen beépült, strukturális társadalmi egyensúlytalanságokat tart fenn”.⁴⁰ Ezzel összefüggésben szükségesnek látja „a történelmileg nem domináns, illetve elnyomott kisebbségi csoportokat célzó gyűlöletbeszéd tilalmát, annak érdekében, hogy ezek a csoportok képessé válhassanak a státuszuk és hatalmi helyzetük újratárgyalására a társadalomban”.⁴¹ Mindeközben nem támogatja az arra irányuló jogalkotási kísérleteket, „hogy a gyűlöletbeszéd tiltottá váljon bármely etnikai csoportra vonatkozóan – tekintet nélkül a társadalmi erőviszonyokra egy adott országban –, mivel az ilyen megoldás esetében féltő, hogy túl nagy részét elnémitaná a nagyon is szükséges politikai vitáknak.”⁴²

Csepeli György – szociálpszichológusként – a kisebbségi csoportok médiareprezentációját illetően arra a kognitív jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy „a kisebbségi csoport elképzelésének alapjául szolgáló kategória [...] a többségi csoport elképzelését lehetővé tevő kategóriához képest sokkal inkább vonzza a negatív értéktartalmakat”, és ezzel a kognitív hátránnyal magyarázza, hogy a „gyűlölettel átitatott reprezentáció” büntetőjogilag is üldözendő bizonyos országokban, ahol „a szólásszabadság korlátozását kisebb veszélynek tartják, mint azt, ha szabadjára engednék azt a fajta kommunikációt, mely embereket nehéz, sőt elviselhetetlen helyzetbe hoz”.⁴³

³⁷ Melanne Andromedea Civic: „The Right to Freedom of Expression as the Principal Component of the Preservation of Personal Dignity: An Argument for International Protection within all Nations and Across All Borders” *University of Pennsylvania Journal of Law and Social Change* 1997/1. 127.

³⁸ Civic (37. l.j.) 126.

³⁹ Civic (37. l.j.) 126.

⁴⁰ Yared Legesse MENGISTU: „Shielding Marginalized Groups from Verbal Assaults Without Abusing Hate Speech Laws” in Michael HERZ – Peter MOLNAR (szerk.): *The Content and Context of Hate Speech. Rethinking Regulation and Responses* (Cambridge: Cambridge University Press 2012) 352.

⁴¹ MENGISTU (40. l.j.) 352.

⁴² MENGISTU (40. l.j.) 352.

⁴³ CSEPELI György: „Kinek a képe?” *Jel-kép* 2001/2. 3–7.

E ponton, vagyis a média társadalmi hatásainak felvetésekor említendő meg, hogy ami a hatás tényleges működését illeti, sok tekintetben egymásnak ellentmondó elméletek élnek egymás mellett, illetve ellentmondanak egymásnak az empirikus kutatások eredményei; például arra vonatkozóan, hogy a televízió vagy az írott sajtónak van-e erősebb, illetve tartósabb hatása a közvéleményre. Kétségtelen, hogy a média maga és a társadalmi környezet is folyamatosan és dinamikusán változik, ami dilemmákat vet fel a médiahatás jelenségének jogi megközelítését illetően. Amint arra például Koltay András rámutat: „*a hatáselemélet a médiajog számára egyfajta olyan adu, amely bármikor előhúzható, és általa akár egymással ellentétes állítások igazsága is alátámasztható.*”⁴⁴

1.7. VÉLEMÉNYSZABADSÁG A MODERN MÉDIAPIACOK KORÁBAN?

A véleményszabadság elvének dominanciáját illető kritika másik vonulata a sajtószabadság fogalmát veszi célba, eleve megkérdőjelezve a véleményszabadság elvének relevanciáját a modern sajtó, illetve média vonatkozásában. Ez az érvelés hivatkozhat Jürgen Habermas gondolataira, amelyeket *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* című (először 1962-ben megjelentett) könyvében a sajtó kommercializálódásának történeti áttekintése kapcsán fejtett ki; úgy írva le a modern nyilvánosságot, mint az üzleti célú hirdetések terepét, ahol a magántulajdonnal rendelkező magánszemélyek közvetlenül befolyásolhatják a többi magánszemélyt.⁴⁵ Onora O’Neill az egyike azoknak a filozófusoknak, akik visszautasítják John Stuart Mill szólásszabadságra vonatkozó elveinek alkalmazását a médiára:

„A véleményszabadság mint kifejezés központi szerepű Millnél az önkifejezésre való egyéni jog összefüggésében, másrészt a sajtószabadsággal kapcsolatos modernkori követelések esetében is. De ez, úgy gyanítom, csak szerencsétlen egybeesése a terminológiának. Nagyhatalmú intézmények, köztük médiaintézmények, nem szoktak önkifejezést gyakorolni – és ne is akarjanak.”⁴⁶

A média működésének piaci aspektusát hangsúlyozza Simon Cottle is, egy olyan kötet bevezető tanulmányában, amely az etnikai/faji kisebbségek médiában való megjelenítésének kérdéseit járja körül, és jut arra a következtetésre, mely szerint:

⁴⁴ KOLTAY András: „Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban” in MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban* (Budapest: Wolters Kluwer 2016) 199.

⁴⁵ JÜRGEN HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban* [1990, ford. ENDREFY Zoltán] (Budapest: Századvég – Gondolat 1993).

⁴⁶ ONORA O’NEILL: *The Rights of Journalism and the Needs of Audiences* [Reuters Memorial Lecture] (Oxford: Oxford University 2011. november) 11–12, reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/ckfinder/userfiles/files/1254-The-Rights-of-Journalism-and-Needs-of-Audiences.pdf.

„a hírek előállításánál – csakúgy, mint bármely más termék esetében – a fogyasztók számának maximalizálás a cél.”⁴⁷

1.8. POLITIKAI KORREKTSÉG, SZATÍRA ÉS SZENT TEHENEK

A méltóság és a véleményszabadság elveinek összeütközésével kapcsolatos kérdések gyakran a „politikai korrektség”-gel kapcsolatos nyilvános viták kontextusában merülnek fel, amely önmagában is komplex fogalom, és – amint arra Geoffrey Hughes 2009-es monográfiájában rámutat – „egyszerű meghatározása nemigen lehetséges, mivel a kifejezés jelenleg egy sor olyan attitűdöt felölel, amelyek vitathatatlan hatással voltak mind a viselkedési formákra, mind pedig a nyelvre”.⁴⁸

2015 januárjában, néhány nappal a *Charlie Hebdo* című satirikus hetilap szerkesztősege elleni párizsi terrortámadás után egy amerikai író, Saladin Ahmed cikket közölt a *New York Times* véleményrovatójában, fő állítását a címben foglalva össze: „Egy egyenlőtlen világban a hatalommal bírót szolgálja az, aki mindenkit kigúnyol.”⁴⁹ Ahmed szerint „legalább azt a kérdést érdemes lenne feltenni a brutális egyenlőtlenégek közepette, hogy milyen meglévő sérelmeket tetézzünk a sértéseinkkel”, másfelől pedig arra a következtetésre jut, hogy:

„még a legkönyörtelenebb satirikusoknak is megvannak a maguk szent tehenei. A *Charlie Hebdo*-nak – ahonnan 2009-ben kirúgták a Siné nevű karikaturistát egy antiszemita kolumna miatt – biztosan volt. Az olyan amerikai rajzfilmek, mint a *South Park* és a *Family Guy*, tréfálkoznak a fogyatékosokon és a végstádiumban lévő betegeken, és folyamatosan azzal kísérleteznek, hogy meddig mehetnek el a rasszista és nőgyűlölő viccekkel. De ezek a műsorok, amelyek számára »semmi sem szent«, sohasem űznek gúnyt például a szeptember 11-ei terrortámadás áldozataiból vagy az Irakban elesett katonákból.”⁵⁰

Ami a *South Park* című – offenzív, fekete humoráról ismert – televíziós rajzfilmsorozatot illeti, Hughes felidéz egy kapcsolódó esetet 2006-ból, amikor a rajzfilm-karakterek egyikének hangját kölcsönző színész, Isaac Hayes hirtelen távozott a műsortól, miután az egyik epizód azt a vallást vette célkeresztbe, amelynek ő is a követője volt: a szcientológiát.⁵¹ Hayes közleményben indokolta döntését; mondván: „A satírának helye van ebben a világban, de van az a pont, ahol a satíra

⁴⁷ Simon COTTLE: „Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the Field” in Simon COTTLE (szerk.): *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries* (Buckingham: Open University Press 2000) 19-20.

⁴⁸ Geoffrey HUGHES: *Political Correctness: A History of Semantics and Culture* (Malden: Wiley-Blackwell 2009) 58.

⁴⁹ Saladin AHMED: „In an Unequal World, Mocking All Serves the Powerful” *The New York Times* January 15. 2015.

⁵⁰ AHMED (49. l.).

⁵¹ HUGHES (48. l.) 275–276.

véget ér, és ahol a mások vallási meggyőződése iránti intolerancia és a bigottság kezdődik.” A *South Park* egyik készítője, Matt Stone viszont arra mutatott rá a válaszában, hogy: „10 év és több mint 150 epizód során Isaacnak sosem okozott problémát, hogy a műsor nevetségessé teszi a keresztényeket, a muszlimokat, a mormonokat és a zsidókat. Akkor kapta el hirtelen a vallási érzékenység, amikor az ő vallása került szóba a műsorban.”⁵²

2. EURÓPAI NORMÁK ÉS JOGI KEZDEMÉNYEZÉSEK A MÉLTÓSÁG ÉS A MÉDIASZABADSÁG ELVEINEK EGYENSÚLYOZÁSÁRA

2.1. AZ EURÓPAI UNIÓ ÁLTAL ALKALMAZOTT MEGKÖZELÍTÉS

Az Európai Unió audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló, 2010-es irányelve explicit módon figyelembe veszi a méltóság védelme és a szólásszabadság biztosítása közötti konfliktust: „*az emberi méltóság védelmében meghozott intézkedéseket gondosan egyensúlyban kell tartani a véleménynyilvánításnak az Európai Unió alapjogi chartájában kinyilvánított alapjogával.*”⁵³ Az eredetileg 2000-ben kihirdetett (és 2012-ben kiigazított) Alapjogi Charta szerint: „*Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.*”⁵⁴ Másfelől viszont: „*Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához [...].*”⁵⁵ *A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.*”⁵⁶

A kérdéskörre vonatkozó másik kulcsdokumentum – az Európai Parlament és a Tanács 2006-os ajánlása a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a választás jogáról – hangsúlyozza, hogy:

„Az új információs és kommunikációs technológiák folyamatos fejlődésével sürgőssé válik, hogy a Közösség az állampolgárok érdekeinek teljes és megfelelő védelmét nyújtsa e téren egyrészt az információs szolgáltatások szabad közvetítésének és szabad rendelkezésre bocsátásának garantálásával, másrészt pedig annak biztosításával, hogy azok tartalma jogszerű, tiszteletben tartja az emberi méltóság elvét és nem hat károsan a kiskorúak általános fejlődésére.”⁵⁷

⁵² Oliver BURKEMAN: „Isaac Hayes quits South Park after it Satirises Scientology” *The Guardian* 2006. március 15.

⁵³ *Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv)* HL L 95/1. 2010. 04. 15. (60).

⁵⁴ *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* 2012/C 326/02 1. cikk.

⁵⁵ *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* 2012/C 326/02 11. cikk (1).

⁵⁶ *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* 2012/C 326/02 11. cikk (2).

⁵⁷ *Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a választás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben* (2006/952/EK) HL L 378/72. 2006. 12. 27. (4).

2.2. AZ EURÓPA TANÁCS ÁLTAL ALKALMAZOTT MEGKÖZELÍTÉS

A határokat átlépő televíziózásról szóló, 1989-ben elfogadott egyezményének preambuluma kiemeli, hogy

„az Európa Tanács célja a tagjai közötti egység szorosabbra fűzése, annak érdekében, hogy megőrizzék és megvalósítsák a közös örökségüket alkotó eszméket és elveket, figyelembe véve, hogy ezeknek az elveknek alapvető eleme minden egyes ember méltósága és egyenlő értéke.”⁵⁸

„A műsorszolgáltató felelőssége” című rész szerint:

„[a] szolgáltatót műsoroknak formai és tartalmi szempontból egyaránt tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot és mások alapvető jogait. Így különösen nem hordozhatnak a) izléstelen és különösen pornográf, b) az erőszakot fölöslegesen hangsúlyozó és fajgyűlölet keltésére alkalmas tartalmakat.”⁵⁹

Az egyezmény kitér a véleményszabadság kérdésére is: „A műsorszolgáltató biztosítja, hogy a hírek korrekt módon mutassák be a tényeket és eseményeket, valamint ösztönzi a szabad véleményformálást.”⁶⁰

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1993-as határozata „az újságírói etikáról” mintegy az emberi méltóságot helyezi előtérbe a véleményszabadsághoz képest, amikor kifejti, hogy „a feszült helyzetek, illetve a konfliktushelyzetek időnként olyan tényezők nyomása alatt alakulnak ki, mint például a terrorizmus, a kisebbségek hátrányos megkülönböztetése, az idegengyűlölet vagy a háború”; illetve leszögezi, hogy:

„ilyen körülmények közepette a médiának erkölcsi kötelessége a demokratikus értékek – az emberi méltóság tisztelete, a problémák békés, toleráns úton való rendezése – védelme, és következképpen az erőszak és a gyűlölködő, konfrontatív nyelvhasználat elleni fellépés, valamint a kultúrán, nemén vagy valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés minden formájának elutasítása.”⁶¹

Az Európa Tanács 2011-ben elfogadott, a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzéséről és leküzdéséről szóló egyezménye (amelyre Isztambuli Egyezményként is szokás hivatkozni) kitér a média szerepére,⁶² az egyezmény-

⁵⁸ *European Convention on Transfrontier Television*. Strasbourg, 05/05/1989. ETS No. 132. Kihirdette: 1998. évi XLIX. törvény a határokat átlépő televíziózásról szóló, Strasbourgban, 1989. május 5-én kelt európai egyezmény kihirdetéséről.

⁵⁹ A határokat átlépő televíziózásról szóló egyezmény, 7. cikk (1).

⁶⁰ A határokat átlépő televíziózásról szóló egyezmény, 7. cikk (3).

⁶¹ PACE Resolution 1003 (1993) 33.

⁶² *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Istanbul, 11/05/2011. CETS No. 210. Article 17. (Az egyezményt Magyarország 2014-ben aláírta, de a kézirat lezárásának időpontjában még nem ratifikálta.)

hez kapcsolódó kommentár pedig részletezi annak jelentőségét, hogy a médiaorgánumok az önszabályozás keretében törekedjenek a nők méltóságának tiszteltben tartására, illetve kerüljék a társadalmi nemekkel kapcsolatos káros sztereotípiákat, a nőket lealacsonyító és a szexualitást az erőszakkal társító ábrázolásmódot, valamint a nőkkel szembeni erőszak szenzációhajhászó bemutatását.⁶³

2.3. A NŐK MÉLTÓSÁGÁNAK VÉDELME A MÉDIÁBAN – VITÁK AZ EURÓPAI UNIÓ KONTEXTUSÁBAN

Az Európai Unió keretein belül az emberi méltóság és a médiaszabadság összeegyeztetésével kapcsolatos dilemmák a nők méltóságának ügye kapcsán jelentek meg egyre sűrűbben az ezredforduló utáni években. Ezt a vitát dokumentálja az Európai Parlament és a Tanács 2006-os ajánlása „a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról”; felidézve, hogy:

„A nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról szóló irányelvre irányuló javaslata előterjesztésekor a Bizottság megjegyezte, hogy a nemek médiában, illetve reklámokban történő ábrázolása fontos kérdéseket vet fel a férfiak és nők méltóságának védelmével kapcsolatban, ugyanakkor a többi alapvető jog fényében, beleértve a média szabadságát és pluralizmusát, arra a következtetésre jutott, hogy e kérdéseket nem lenne helyénvaló az említett javaslatban megválaszolni, de további megfontolás tárgyává kell tenni azokat.”⁶⁴

Mindazonáltal, időközben egy sor dokumentum született az EU égisze alatt a nők méltóságának védelméről a médiában (és a hirdetésekben). A Tanács 1989-as irányelve – „a tagállamok törvényi, rendeleti vagy közigazgatási intézkedésekben megállapított, televíziós műsorszolgáltató tevékenységre vonatkozó egyes rendelkezéseinek összehangolásáról”⁶⁵ – e trend korai megnyilvánulásának tekinthető; azon előírása révén, amely szerint a televíziós reklám „nem sértheti az emberi méltóságot”,⁶⁶ és „nem tartalmazhat semmiféle megkülönböztetést fajra, nemre vagy

⁶³ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210) – Explanatory Report, 107. pont.

⁶⁴ Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben (2006/952/EK) 2006. 12. 27. HL L 378/72. (17).

⁶⁵ A Tanács irányelve (1989. október 3.) a tagállamok törvényi, rendeleti vagy közigazgatási intézkedésekben megállapított, televíziós műsorszolgáltató tevékenységre vonatkozó egyes rendelkezéseinek összehangolásáról (89/552/EGK). 1989. 10. 17. HL L 298/23. Ennek az irányelvnek a kézirat zárásakor hatályos változata: *Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv* 2010/13/EU (53. lj.).

⁶⁶ 89/552/EGK (65. lj.) 12. cikk (a).

nemzetiségre tekintettel”.⁶⁷ Az Európai Közösségek 1995-ös állásfoglalása „a nők és férfiak médiában és hirdetésekben való ábrázolásáról” arra szólítja fel a tagállamokat és az ügyben illetékes testületeket, hogy – „összhangban nemzeti alkotmányos szabályaikkal, illetve megközelítésükkel és gyakorlatukkal”, gondoskodjanak megfelelő intézkedésekről az emberi méltóság tiszteletének biztosítása, illetve a nemi alapú diszkrimináció megakadályozása érdekében.⁶⁸ Az Európai Parlament 2008-as állásfoglalása „a marketingnek és a hirdetéseknek a nők és férfiak közötti egyenlőségre gyakorolt hatásáról” arra hívja fel a figyelmet, „*hogy a tankönyvek, a játékok, a video- és számítógépes játékok, az internet és az új információs és kommunikációs technológiák (IKT-k) és a hirdetések esetében különös szükség van az emberi méltósággal ellentétes és a nemi sztereotípiákat közvetítő üzenetek eltávolítására*”,⁶⁹ a tagállamokat pedig arra ösztönzi, hogy „*megfelelő eszközökkel biztosítsák azt, hogy a marketing és a hirdetések garantálják az emberi méltóság és az egyén integritásának tiszteletben tartását*”.⁷⁰

A legutóbbi uniós dokumentum e téren – az Európai Parlament 2013-as állásfoglalása a nemi sztereotípiák felszámolásáról – az egymással szemben álló értékek között keres egyensúlyt; hangsúlyozva

„annak fontosságát, hogy előmozdítsuk a női méltóságot tiszteletben tartó nőábrázolást/nőképet, és hogy küzdjünk a kitarató nemi sztereotípiák ellen, különösen ami a lealacsonyító ábrázolások túltengését illeti, teljes mértékben tiszteletben tartva egyúttal a sajtószabadságot és az önkifejezés szabadságát”.⁷¹

2.4. A RASSZIZMUS ÉS SZEXIZMUS MINT AZ EMBERI MÉLTÓSÁG TAGADÁSA – TÁGULÓ FOGALMAK AZ EURÓPA TANÁCS DOKUMENTUMAIBAN

A nők méltóságának védelme a médiában mint téma – összefüggésben az emberi méltóság és a véleményszabadság közötti konfliktus kérdéskörével – az Európa Tanács napirendjére is felkerült a 2000 utáni években, illetve két kulcsdokumentum elfogadásában manifesztálódott.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2002-es ajánlása „a nők médiaábrázolásáról” az államoknak tevőleges szerepet szán, amellet foglalva állást, hogy a médiaszabályozásokba be kell vezetni „a szexizmus fogalmát, amelyet az embe-

⁶⁷ 89/552/EGK (65. lj.) 12. cikk (b).

⁶⁸ *Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council of 5 October 1995 on the image of women and men portrayed in advertising and the media* (95/C 296/06)10.11.95 OJ C 296/15. 15-16. II (2.1).

⁶⁹ *Az Európai Parlament 2008. szeptember 3-i állásfoglalása a marketingnek és a hirdetéseknek a nők és férfiak közötti egyenlőségre gyakorolt hatásáról* (2008/2038(INI)) 14.

⁷⁰ *Az Európai Parlament 2008. szeptember 3-i állásfoglalása a marketingnek és a hirdetéseknek a nők és férfiak közötti egyenlőségre gyakorolt hatásáról* (2008/2038(INI)) 19.

⁷¹ *Az Európai Parlament 2013. március 12-i állásfoglalása a nemi sztereotípiák felszámolásáról az EU-ban* (2012/2116(INI)) 14.

ri lények egyenlő méltóságának – férfi vagy női nemhez való tartozásukon alapuló – tagadásaként kell meghatározni a jogalkotás során, és a rasszizmussal azonos mértékben el kell ítélni”.⁷²

Hasonlóképpen, a Parlamenti Közgyűlés 2010-es határozata „a szexista sztereotípiák elleni küzdeletről a médiában” szerint a médiának „különös felelőssége van az emberi méltóság tiszteletének előmozdításában”; és „a szexizmusnak, csakúgy, mint a rasszizmusnak és a hátrányos megkülönböztetés más formáinak, nincs helye a médiában”.⁷³ A határozat ezzel összefüggésben arra is kitér, hogy „a szexista sztereotípiákat nagyon gyakran trivializálják vagy tolerálják a véleményszabadság jegyében”.⁷⁴

3. EMBERI MÉLTÓSÁG ÉS A KÖZÖSSÉGEK MÉLTÓSÁGA A MAGYAR MÉDIASZABÁLYOZÁSBAN

3.1. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG, ILLETVE A KÖZÖSSÉGEK MÉLTÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE AZ 1996-OS MÉDIATÖRVÉNY KONTEXTUSÁBAN

Magyarországon az 1989–90-es rendszerváltást követően sokáig váratott magára egy átfogó médiatörvény megalkotása; a jogalkotási vállalkozás eredménye végül a *rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény* lett (amely 1996 februárjától 2011 januárjáig volt hatályban). Ennek a jogszabálynak leginkább az alábbi rendelkezései voltak relevánsak az emberi méltóság – és annak a szólásszabadság, illetve a sajtószabadság elvével való ütközése – szempontjából:

„A műsorszolgáltató köteles tiszteletben tartani a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét, tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat, és nem lehet alkalmas a személyek, nemek, népek, nemzetek, a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére;”⁷⁵ – „A műsorszolgáltatás nem irányulhat semmilyen kisebbség, sem bármely többség nyílt vagy burkolt megsértésére, kirekesztésére, annak faji szempontokon alapuló bemutatására, elítélésére;”⁷⁶ – „A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató különösen köteles a nemzet, a nemzeti, az etnikai, a nyelvi és más kisebbségek méltóságát és alapvető érdekeit tiszteletben tartani, nem sértheti más nemzetek méltóságát.”⁷⁷

A magyarországi társadalmi környezetben az emberi méltóság és a véleményszabadság közötti konfliktussal kapcsolatos viták napirendjén (értelemszerűen

⁷² PACE Recommendation 1555 (2002) 10(i).

⁷³ PACE Resolution 1751 (2010) 4.

⁷⁴ PACE Resolution 1751 (2010) 2.

⁷⁵ Médiatv. 3. § (2) bek.

⁷⁶ Médiatv. 3. § (3) bek.

⁷⁷ Médiatv. 23. § (1) bek.

a rendszerváltás óta, vagyis az utóbbi negyedszázadban) mindig előkelő helyet foglalt el a romák – mint a társadalmi kirekesztés által leginkább érintett közösség, egyúttal a legnagyobb lélekszámú kisebbségi csoport⁷⁸ – médiaábrázolásának kérdése. Ebben a helyzetben a figyelem időről időre a méltóság egy sajátos és vitatott aspektusára – vagy válfajára –, a „közösség méltóságára” terelődött, elsőként az Alkotmánybíróság esetjogában. Egy 1992-es AB határozat szerint a közösségek méltósága alkotmányos korlátja lehet a véleménynyilvánítás szabadságának.⁷⁹ A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa 2002. évi beszámolójában részletezetten kifogásolta, hogy Magyarországon a roma közösség méltóságát a közéletben és a médiában nem szavatolják kellőképpen a meglévő jogi eszközök. A biztos felidézett olyan, a roma közösségre nézve offenzív, illetve megalázó médiamegjelenéseket, amelyek mindazonáltal nem érték el „a büntetőjogi védelemhez szükséges társadalomra veszélyességi szintet, az »uszítás«, azaz az »aktív, tevékeny gyűlöletre biztatás« szintjét”; saját szerepét illetően pedig keserűen jegyezte meg: »[a]z országgyűlési biztos »figyelemfelhívó funkciója« látszólag nagyon sikeres: az érintett sajtószervek észrevételeinket elfogadták, a vonatkozó adatvédelmi, személyiségi jogi szabályok betartását megígérték”; de ez csak relatív eredmény, mivel „rengeteg napilap, hetilap, tévéműsor stb. van Magyarországon, s így valamely közösség méltóságát sértő közlemény mindaddig meg fog jelenni [...], míg a »hírcsináló köztudatba« be nem épül, hogy a sajtószabadság gyakorolása nem járhat mások jogainak a sérelmével”.⁸⁰ Kántás és Fórika 2003-ban megjelentetett elemzésükben megjegyezték, hogy a „közösség méltósága”, „ha nevesítenél és meghatározás nélküli formában is”,⁸¹ de létező fogalom a magyar jogban; leginkább explicit módon pedig az akkor hatályos Média törvényben látták megjeleníteni.⁸²

3.2. AZ ALAPTÖRVÉNY ÉS A 2010-ES „MÉDIAALKOTMÁNY” VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI ÉS AZOK HAZAI KRITIKÁJA

A magyar jogrendszerben 2010–2011 táján bekövetkezett változások – mindennek előtt az új alkotmány, vagyis *Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25.) elfogadása, de egyebek mellett az új „médiaalkotmány”, vagyis a *2010. évi CIV. tv. a*

⁷⁸ Az Európa Tanács által közölt adatok szerint a magyarországi roma népesség arányára vonatkozó becslések középvértéke 7% (ami lélekszámot tekintve nagyjából 700.000 főt jelent; Lásd Council of Europe Roma and Travellers Division: *Statistics*, 2010, www.coe.int/t/dg3/romatravellers/default_en.asp).

⁷⁹ 30/1992. (V. 26.) AB hat., ABH 1992, 167. Lásd még 13/2000. (V. 12.) AB hat., ABH 2000, 61; 14/2000. (V. 12.) AB hat., ABH 2000, 83; 16/2013. (VI. 20.) AB hat., ABH 2013, 688.

⁸⁰ Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa: *Beszámoló a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről, 2002* (Budapest: Országgyűlési Biztos Hivatala 2003).

⁸¹ KÁNTÁS Péter – FÓRIKA László: „A közméltóság védelmében” *Jogelméleti Szemle* 2003/2, jesz.ajk.elte.hu/kantas14.html#_ftn2#_ftn2.

⁸² Média tv. 23. § (1) bek.

sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól (Smtv.) és a 2010. évi CLXXXV. tv. *a médiaszolgáltatásokról és a kommunikációról* (Mttv.) megalkotása – heves vitákat váltottak ki mind hazai, mind nemzetközi szinten. A legtöbb ellentmondástól övezett témák egyike a mediaszabadság és az emberi méltóság – illetve a közösségek méltóságának – védelme közötti konfliktus volt, kezdettől fogva.

Az Alaptörvény rendelkezése szerint: „*A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.*”⁸³ Továbbá:

„A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”⁸⁴

Ezek a rendelkezések, amelyek a negyedik (2013. március 25-én elfogadott) módosítás révén kerültek bele az Alaptörvény szövegébe, intenzív kritikai reakciókat váltottak ki. Smuk Péter például a rendelkezések logikáját bírálja: „*a IX. cikk (4) bekezdése markánsan szembehelyezi a méltóságot a szólásszabadsággal*”, míg a „*IX. cikk (5) bekezdése már bizonyos közösségek méltóságát helyezi szembe a véleménynyilvánítással, azonban jogérvényesítésre a közösséghez tartozó egyes egyéneket jogosítja fel*”.⁸⁵

Az Smtv.-ből (amely 2011. január 1-jén lépett hatályba) elsősorban az alábbi részek relevánsak a méltóság és a mediaszabadság közötti konfliktust tekintve:

„A médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot.”⁸⁶ – „Tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő öncélú és sérelmes bemutatása.”⁸⁷ – „A médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely vallási közösség elleni gyűlölet keltésére.”⁸⁸ – „A médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely vallási közösség kirekesztésére.”⁸⁹

⁸³ Alaptörvény IX. cikk (4) bek. Beiktatta: *Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása* 5. cikk (2) bek.

⁸⁴ Alaptörvény IX. cikk (5). Beiktatta: *Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása* 5. cikk (2) bek.

⁸⁵ SMUK Péter: „Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai” *Közjogi Szemle* 2013/3. 27.

⁸⁶ Smtv. 14. § (1) bek.

⁸⁷ Smtv. 14. § (2) bek.

⁸⁸ Smtv. 17. § (1) bek.

⁸⁹ Smtv. 17. § (2) bek.

Az utóbbi rendelkezés eredeti változata tartalmazta a „nyílt vagy burkolt megsértésére” kitétel is, ez viszont később – még a hatálybalépés évében, azaz 2011-ben – egy módosítás következtében kikerült a szövegből.⁹⁰

Szintén 2011-ben, egy AB határozat következtében lényegibb módosításokon is átesett az Smtv., amelyek érintették az emberi méltóság védelmét előíró részeket is. Az Alkotmánybíróság bizonyos vonatkozó rendelkezéseket nem talált problematikusnak:

„A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel való bánásmódot szabályozó rendelkezés – amellet, hogy a személyiségi jogvédelmi képesség hiányára vagy korlátozottságára is utal – az emberi jogok megsértésének olyan eseteit fedi le, amelyek súlyosan veszélyeztethetik az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését.”⁹¹

Másfelől viszont megállapította, hogy az emberi méltóság védelme a nyomtatott és az internetes sajtó esetében – tekintettel az audiovizuális médiához képest (feltételezhetően) kevésbé intenzív hatására – „a sajtószabadság aránytalan korlátozásának minősül, azaz alkotmányellenes”.⁹² A médiaszabályozás kritikusai üdvözölték az AB határozat ezen elemét,⁹³ ám – amint az alábbiakban látható lesz – maradtak még aggályaik a kérdéskör kapcsán.

Az egyik ilyen aggály az emberi méltóság fogalmának, illetve és tartalmának fluiditásával kapcsolatos – miközben ezzel kapcsolatban felvetődik az is, hogy a jogi fogalmak körében ez a jelenség nem csak, hogy nem egyedülálló, de önmagában véve nem is feltétlenül problematikus. A Független Média Központ és a Mérték Médiaelemző Műhely nevű civil kezdeményezés 2014-ben kiadott, közös állásfoglalása szerint: „Az emberi méltósághoz való jog tartalmát ráadásul a mindenkori társadalmi felfogás jelentősen befolyásolja és folyamatosan alakítja, ami szintén bizonytalanná teszi a beavatkozási küszöböt.”⁹⁴ Koltay András (a Média Tanács egyik tagja) álláspontja szerint: „Fontos kiemelni, hogy az emberi méltóság védelme a médiaszabályozásban nem egzakt módon kategorizálható tényállások esetén képzelhető el”, és a Média Tanács akkor állapíthatja meg az emberi méltóság értékének megsértését, ha

⁹⁰ 2011. évi XIX. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény és a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény módosításáról, 11. § (3).

⁹¹ 165/2011 (XII. 20.) AB hat., ABH 2011, 478, 513.

⁹² 165/2011 (XII. 20.) AB hat., ABH 2011, 478, 513.

⁹³ Lásd KOLTAY András – POLYÁK Gábor: „Az Alkotmánybíróság határozata a médiaszabályozás egyes kérdéseiről. A sajtóra vonatkozó szabályozás, az újságírói forrásvédelem, az adatszolgáltatási kötelezettség és a média- és hírközlési biztos intézményének alkotmányossági vizsgálata” *Jogesetek Magyarzata* 2012/1. 46.

⁹⁴ Független Média Központ – Mérték Médiaelemző Műhely: *Újragondolt nyilvánosság – Médiaszabályozási koncepció* (Budapest: Mérték Médiaelemző Műhely 2014) 19.

„az efféle jogsértések a társadalmi együttélés, az európai civilizáció egyik általánosan elfogadott alapját – az embernek korlátozhatatlan és egyenlő méltósággal rendelkező lényként való elismerését – támadják, illetve rombolják; itt a közérdekből való fellépés nem tekinthető aránytalannak.”⁹⁵

A kritika másik visszatérő eleme szerint az emberi méltóság jogszabályi védelme redundáns. Az említett civil állásfoglalás kifogásolja, hogy: „[a]z emberi méltóság Alaptörvényben rögzített védelme számos jogszabályon, elsősorban a Polgári Törvénykönyvön vagy a Büntető Törvénykönyvön, illetve az adatvédelmi szabályozáson keresztül érvényesül;”⁹⁶ és arra a következtetésre jut, hogy „az emberi méltóság általános, alapvető jellegű médiajogi védelmére nincs szükség”.⁹⁷ Koltay és Lapsánszky visszautasítják azt a felvetést, hogy az emberi méltóság médiaszabályozás általi védelme lényegében szimultán eljárásokhoz vezet:

„az Smtv.-ben foglalt tartalmi kötelezettségek olyanok, amelyeket ebben a formájukban más jogág vagy jogterület szabályai nem írnak elő. Az emberi méltóság megsértését a büntetőítélkezés önálló bűncselekményként nem ismeri, a polgári jogi ítélezés – bár önálló személyiségi jogként szerepel a Ptk.-ban – szintén alig hivatkozik rá (arról nem is beszélve, hogy az emberi méltóság polgári jogi és alkotmányjogi fogalma eltér egymástól).”⁹⁸

Harmadikként az a bírálattal említhető, amely szerint az emberi méltóság védelme nem jogszabályi, hanem más – elsősorban önszabályozási – eszközökkel biztosítható a média vonatkozásában. A Független Médiaközpont és a Mérték állásfoglalása szerint:

„Az emberi méltóságot sértő közlésekkel kapcsolatban is megfontolható egy hatósági eszközökkel nem rendelkező, akár az önszabályozással összekapcsolódó független médiaombudsman bevonása. A médiaombudsman szerepe e területen is elsősorban a figyelemfelhívás, a közéleti vitában való érdemi részvétel, a szakmai alapon megfogalmazott tájékoztatói pontok rögzítése lehetne.”⁹⁹

Koltay eltérő álláspontot képvisel: úgy véli, hogy a magyarországi (fejletlen) médiapiaci viszonyok közepette a szakmai önszabályozási rendszerek nem lennének képesek ilyen jellegű szabályok betartatására.¹⁰⁰

⁹⁵ KOLTAY András: „A média tartalmi szabályozásának alkotmányossága az új magyar médiaszabályozásban” *Médiakutató* 2011/3, www.mediakutato.hu/cikk/2011_03_03/04_media_szabalyozas.

⁹⁶ Független Médiaközpont – Mérték Médialemező Műhely (94. lj.) 18.

⁹⁷ Független Médiaközpont – Mérték Médialemező Műhely (94. lj.) 19.

⁹⁸ KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András: „Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései” *Iustum Aequum Salutare* 2011/2. 43.

⁹⁹ Független Médiaközpont – Mérték Médialemező Műhely (94. lj.) 20.

¹⁰⁰ KOLTAY–POLYÁK (93. lj.) 18.

A negyedik aggály – amely egyébként messze túlmutat a médiaszabályozás területén – az Smtv. vonatkozó rendelkezéseinek azon aspektusával kapcsolatos, hogy többségi/domináns közösség azonos szintű védelemre jogosult-e, mint a kisebbségi/sérülékeny közösségek. Bayer Judit 2011-ben megjelent elemzése szerint „*a nemzeti-etnikai-vallási kisebbségek elleni gyűlöletkeltés tilalma bevett dolog Európában, a »többség« elleni gyűlöletkeltés vagy kirekesztés tilalma nyilvánvalóan csak a kisebbséggel szemben használható fel*”.¹⁰¹ (Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ami az európai gyűlöletbeszéd-törvények szövegét illeti, Koltay András 2013-ban publikált áttekintése szerint a rendelkezések nem korlátozódnak explicit módon kisebbségekre.¹⁰²) Orosz és Pap 2014-es tanulmányukban Bayerhoz hasonló szempontból fogalmaztak meg fenntartást a gyűlöletbeszéd magyarországi – büntetőjogi – szabályozásával kapcsolatban is: „*A magyar nemzethez tartozás esetében ugyanis egy átlagos helyzetben a gyűlölködő, indokolatlanul bántó kijelentés esetében aligha lesz megállapítható az, hogy a csoport olyan sérülékeny, hogy a csoportot ért támadás képes átsugározni az egyénre.*”¹⁰³ Ezzel a kérdéssel kapcsolatban – konkrétan egy a testület által alkotmányellenesnek minősített Ptk.-rendelet kapcsán – az Alkotmánybíróság korábban, 2008-ban úgy foglalt állást, hogy:

„amikor a védelem tárgya olyan közösséget jellemző tulajdonság, amely a társadalom egészéhez viszonyított többséget jellemzi, a magukat a közösséghez tartozónak tekintő személyek, lényegében számbeli többségükre tekintettel védelem nélkül maradnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a szabályozás nem kezeli az érintetteket azonos méltóságú személyként, ugyanakkor az eltérő kezelésnek nincs a tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indoka.”¹⁰⁴

Felvethető a viszonylagosság – definíciós jellegű – szempontja is; vagyis, hogy a társadalomban számbeli többségben lévő csoport bizonyos régiókban, illetve az élet bizonyos területein számszerű kisebbséget alkothat (illetve kisebbségbe kerülhet); még inkább pedig az a szempont, hogy az egyes társadalmi csoportok helyzetének megértéséhez és kezeléséhez a kvantitatív szempontok helyett a hatalmi viszonyokat kell elsősorban figyelembe venni: vagyis azt, hogy melyik csoport számít dominánssnak.¹⁰⁵ A többségi és kisebbségi csoportok közötti viszony komplexitásából indul ki az a megközelítés, amely szerint a kisebbségvédelem nem „zérőössz-

¹⁰¹ BAYER Judit: „Az új médiatörvény sajtószabadságot korlátozó rendelkezései” *Médiakutató* 2011/1, www.mediakutato.hu/cikk/2011_01_tavasz/02_uj_mediatorveny.

¹⁰² KOLTAY András: *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (Budapest: Wolters Kluwer 2013). Lásd a „Kitekintés IV. A gyűlöletbeszéd korlátozásának mércéi az európai államok nemzeti szabályozásában” c. fejezetet.

¹⁰³ GÁRDOS-Orosz Fruzsina – PAP András László: „Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről” *Állam- és Jogtudomány* 2014/2. 18.

¹⁰⁴ 96/2008 AB hat. (VII. 3.), ABH 2008, 816, 832.

¹⁰⁵ Lásd ennek a kérdéskörnek az áttekintését magyarul CSÁNYI Edina: „A kisebbségvédelem és egyes jogi kérdései, 1.” *Jogelméleti Szemle* 2004/4, jesz.ajk.elte.hu/csanyi20.html.

szegű játék”,¹⁰⁶ vagyis, hogy a többség érdekeinek figyelembevétele nem feltétlenül csökkenti a kisebbségvédelem hatékonyságát.

A fentiekhez képest kevésbé árnyalt álláspontok is nyilvánosságra kerültek a magyar médiaszabályozás és „többségvédelem” kérdésköre kapcsán, Kitta Gergely szerint például:

„A médiaszabályozás új mércéje alapján a kisebbségeket, a jogegyenlőség alapján, ugyanazon kötelezettségek terhelik és jogok védik, mint a társadalom többségi tagjait, hiszen a képviseleti demokráciának még a szabadelvű felfogás szerint is az a célja, hogy a népfelég elvéből kiindulva a többségi érdekeket juttassa érvényre.”¹⁰⁷

3.3. A MAGYAR MÉDIASZABÁLYOZÁS VONATKOZÓ RÉSZEINEK KÜLFÖLDI KRITIKÁJA

A 2010-es „médiakormány” – illetve annak két meghatározó eleme, az Smtv. és a Mttv. – heves nemzetközi kritikát váltott ki még az elfogadása előtt. 2010 nyarán az EBESZ médiaszabadság-képviselője kifejezetten arra szólította fel a magyar kormányt, hogy állítsa le az új médiaszabályozásra irányuló jogalkotási folyamatot, és indítson nyilvános konzultációt az érdekelt felek bevonásával.¹⁰⁸ A későbbiekben is számos külföldi szakmai szervezet, illetve szereplő támasztott kifogást a médiára vonatkozó magyar jogszabályokkal szemben; egyebek mellett amiatt, hogy az azokban szereplő fogalmak (mint például a „méltóság” vagy „kirekesztés”) körülhatárolatlansága lehetőséget nyithat a médiatartalmak – ezáltal pedig általánosságban a szólásszabadság – aránytalan és indokolatlan korlátozására.

A legnagyobb visszhangot a külföldi kritikák közül talán az Egyesült Államok külügyminisztériumának vezető tisztségviselője, Thomas O. Melia jelentése kapta, amelyet 2011. július 26-án ismertetett a Kongresszussal. A dokumentum szerzője szerint „jelentős aggodalomra ad okot Magyarország demokratikus röppályáját tekintve” több fejlemény is; ezek egyikének azt tartja, hogy a Médiatanács „határozatok kibocsátására és súlyos (950 ezer dollárnak megfelelő összeghatárig terjedő) bírságok kiszabására kapott felhatalmazást olyan híradások esetében [...], amelyeket sértőnek talál az emberi méltóságra nézve”.¹⁰⁹ (Megjegyzendő, hogy a jelentés szerzője a híradások kifejezést – *'news coverage'* – alkalmazza; pontatlanul, hiszen a jogszabály nemcsak a faktuális műfajokra, hanem általánosságban a médiatar-

¹⁰⁶ Lásd erről a gondolatról pl. Sherrill STROSCHIN: „Reconfiguring State–Minority Negotiations for Better Outcomes” in Tove MALLOY – Alexander OSIPOV – Balázs VIZI (szerk.): *Managing Diversity Through Non-Territorial Autonomy: Assessing Advantages, Deficiencies and Risks* (Oxford: Oxford University Press 2015).

¹⁰⁷ KITTA Gergely: „Az új médiaszabályozás” *Nemzeti Érdek* 2011/5. 58.

¹⁰⁸ OSCE media freedom representative calls on Hungarian Government to halt media legislation package, start public consultations, 2010. június 24., www.osce.org/fom/69491.

¹⁰⁹ Testimony of Deputy Assistant Secretary Thomas O. Melia, House Foreign Affairs Europe and Eurasia Subcommittee: „Eastern Europe: The State of Democracy and Freedom” July 26, 2011. 3. Lásd archives.republicans.foreignaffairs.house.gov/112/mel072611.pdf.

talmakra vonatkozik.) Néhány nappal később az NMHH és a Médiatanács elnöke, Szalai Annamária levélben reagált Melia kritikai észrevételeire (ezt a levelet azonban csak 2012 februárjában hozta nyilvánosságra az NMHH, miután a Fővárosi Bíróság a Társaság a Szabadságjogokért nevű jogvédő szervezet keresete nyomán erre kötelezte).¹¹⁰ Szalai válaszevele szerint:

„az emberi méltóság védelme a médiával szemben az egyik legfontosabb alapköve az európai médiaszabályozásoknak, és Európában széles körű a konszenzus a tekintetben, hogy az emberi méltóság megóvásához fűződő érdek felismeréséből fakadó, konkrét szabályozások legitím módon korlátozhatják a mediaszabadságot.”¹¹¹

Az NMHH 2011 novemberében – nyilvánvalóan a nemzetközi szinterről is érkező kritikus visszajelzések hatására – magyar és angol nyelven is hozzáférhetővé tett egy ismertető anyagot az új magyarországi médiaszabályozásról. Ennek egyik fejezete az „Európai Unió tagállamokból származó példák az új magyar médiaszabályozást ért vádak legfontosabb elemeire” címet viseli, és kitér arra a kifogásra is, amely szerint Magyarországon „a médiatartalmakat meghatározatlan, pontatlan fogalmak alapján lehet korlátozni (pl. emberi méltóság)”; majd pedig kijelenti, hogy: „*azt látjuk, hogy a szükségszerűen általános megfogalmazású média- és sajtótörvények az európai országokban számos különféle tényállást határoznak meg, amelyek a médiatartalmak korlátját képezik.*”¹¹²

Hasonló érven alapult az NMHH elnökének azon levele is, amelyet Kim Lane Scheppele (a Princeton Egyetem professzora) 2012. március 20-i keltezésű, kritikus hangvételű levelére válaszul küldött:

„Ami az emberi méltóság megsértésének tilalmát illeti, az alábbi európai országok alkalmaznak hasonló rendelkezéseket a mediaszabályozásaikban: Ciprus, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Portugália, Románia, Szlovákia és Szlovénia, többek között. Magyarországon esetében a médiatörvény az emberi méltóság megsértésének nagyon szűk meghatározásával operál; ellentétben a fent felsorolt országok legtöbbjével, nálunk ez a rendelkezés nem használható rágalmas vagy becsületsértés vádjának esetén. A Hatóság olyan esetekben alkalmazza a törvényi rendelkezést, amikor a tartalom ellentétes az »emberi méltóság kultúrájával.«.”¹¹³

A Freedom House nevű nemzetközi jogvédő szervezet *Sajtószabadság 2012* című jelentésében aggályát fejezte ki, hogy a Médiatanács feladata lett a nyomtatott, sugárzott és internetes médiára vonatkozó számos „nem világosan megfogalmazott

¹¹⁰ „Szalai Annamária nem titkolózhat tovább, pert nyert a TASZ” *Hvg.hu*. 2012. február 27.

¹¹¹ Részlet Szalai Annamária Thomas O. Meliának címzett, angol nyelvű leveléből (Reg. no. LK/24286-1/2011), www.tasz.hu/files/tasz/imce/2010/melia_level.pdf.

¹¹² *Az új magyar médiaszabályozás* (Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2011. november) 207.

¹¹³ Részlet Szalai Annamária Kim Lane Scheppele-nek címzett, angol nyelvű leveléből (Budapest, 2012. március 20.), hunmedialaw.org/dokumentum/237/answer_Scheppele_20120320_final.pdf.

(*'vaguely worded'*) rendelkezés értelmezése és végrehajtása".¹¹⁴ Az NMHH nyilvános, magyar nyelven is hozzáférhetővé tett válaszközleménye szerint:

„Nem derül ki a jelentésből, hogy a médiaszabályozás mely rendelkezése »nem világos«. E kritika képviselői általában az emberi méltóság védelmét hozzák fel példának, de annak előírása a szabályozásban az Európa Tanács Televíziós Egyezményéből fakadó kötelezettség, amely számos más európai állam médiaszabályozásában is megjelenik.”¹¹⁵

A legutóbbi vonatkozó nemzetközi dokumentum az Európa Tanács Jog a Demokráciáért Európai Bizottsága (ismertebb nevén, a megalakulásának helyszínére utalva: Velencei Bizottság) 2015-ös jelentése a magyar médiaszabályozásról, amely szerint: „világosabbá kell tennie, hogy nem minden közlés jogsértő, amely sértőnek tűnik az alkotmányos rendre, a közerkölcsre, a méltóságra nézve”; a Médiatanácsnak pedig egyértelmű útmutatásokat kell kidolgoznia és közzétennie az Smtv. rendelkezéseinek, illetve fogalmainak értelmezéséről.¹¹⁶

4. A KISEBBSÉGEK MÉLTÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE A MAGYARORSZÁGI MÉDIAJOGSZABÁLYOKHOZ KAPCSOLÓDÓ ESETJOGBAN

4.1. AZ 1996-OS MÉDIATÖRVÉNYHEZ KAPCSOLÓDÓ ESETJOG

Az 1996-os Médiatörvény hatály alatt – amint azt egy 2007-es AB határozat megállapította – az ORTT-nek volt hatásköre annak megállapítására, hogy „a *műsor-szolgáltató az emberi jogok tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, és az egyes műsorainak témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értéket*”.¹¹⁷ Ezzel kapcsolatban idézhető fel Koltay András álláspontja, amely szerint az AB fent idézett határozata azt implikálja, hogy „*jogsértések esetén a jogalkalmazónak kettő kell tudnia választani a kizárólag az egyéni jog,*

¹¹⁴ Freedom House: *Hungary. Freedom of the Press 2012* (2012), freedomhouse.org/report/freedom-press/2012/hungary.

¹¹⁵ Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság: „A Freedom House jelentésének 25 állításáról” *Hunmedialaw.org* 2012. május 17., mediatorveny.hu/cikk/269/A_Freedom_House_jelentesenek_25_allitasarol.

¹¹⁶ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): *Opinion on Media Legislation (Act CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues of Mass Media of Hungary adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015) on the basis of comments by Mr Nicos Alivizatos (Member, Greece) Mr Michael Frendo (Member, Malta), Mr Jan Velaers (Member, Belgium), Ms Eve Salomon (DGI Expert, United Kingdom)*. (Strasbourg, 2015. június 22.) 110. pont, [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)015-e).

¹¹⁷ 46/2007 (VI. 27.) AB hat., ABH 2007, 592.

valamint az emberi jogok (emberi méltóság) intézményes tartalmának sérelmét megvalósító eseteket, és – a köz érdekében fellépve – utóbbiak védelmében járhat csak el”.¹¹⁸ Koltay szerint „Az igazság ára” című műsorszámmal kapcsolatban indult eljárás fontos mérföldkő az ORTT jogalkalmazási gyakorlatában, „mert egy új értelmezési szabályt vezetett be”.¹¹⁹ amiatt állapította meg a jogsértést, mert a szóban forgó műsorszám azt sugallta, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya, illetve azt, hogy az emberi méltóság anyagi érdekből nyilvánossá, bárki számára hozzáférhetővé tehető.¹²⁰

A Médiatörvény emberi jogokat védő rendelkezése¹²¹ – a kirekesztést tiltó rendelkezés mellett¹²² – az ORTT gyakorlatában a kisebbségvédelem egyik eszköze volt. A 2001–2011-re vonatkozóan elérhető adatok szerint az ORTT 38¹²³ esetben állapított meg jogsértést közösségekkel szembeni gyűlöletkeltés vagy kirekesztés,¹²⁴ illetve közösségre vonatkozóan az emberi jogok tiszteletének megsértése miatt,¹²⁵ de soha sem a kisebbségek/nemzetek méltóságát védeni hivatott bekezdés alapján.¹²⁶ Mindazonáltal a „közösség méltósága” mint kifejezés gyakran felbukkant a vonatkozó ORTT-határozatok indokolásában (mint ahogyan a közbeszédben is).

Azon 15 ügy közül, amely a roma kisebbséggel volt kapcsolatos, elsősorban a „Bazi nagy roma lagzi” című, szatirikus televíziós showműsor 2003-as ügye kapott nyilvánosságot. Az Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottsága tájékoztató közleményt bocsátott ki, amely szerint:

„A műsor sérti az emberi méltósághoz fűződő jogokat, sérti a roma közösség önértetét. A bizottság véleménye szerint az ilyen szellemű, negatív sztereotípiákat szerepeltető műsorok nem felelnek meg sem a magyar alkotmány szellemének, sem pedig a magyar és az európai normáknak.”¹²⁷

¹¹⁸ Lásd erről KOLTAY András: „Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban” *In Medias Res* 2012/1. 43.

¹¹⁹ KOLTAY (118. l.) 54.

¹²⁰ Az ORTT 748/2008. (IV. 29.) sz. hat.-a.

¹²¹ Médiatörvény 3. § (2) bek.

¹²² Médiatörvény 3. § (3) bek.

¹²³ A 38 eset közül 4-et a (2011-től működő) Médiatanács bírált el, de még a Médiatörvény rendelkezései alapján.

¹²⁴ „Közösségekkel szembeni gyűlöletkeltéssel, kirekesztéssel, közösségek megsértésével kapcsolatos hatósági ügyek áttekintése a Médiahatóság (ORTT és Médiatanács) gyakorlatában (2001–2013)”; „A gyűlöletbeszéd, valamint a kisebbségi csoportok sérelmes bemutatásának megjelenése a médiában az ORTT monitoring szolgálata által lefolytatott hatósági ellenőrzések megállapításai (2001–2010)”; „Az Országos Rádió és Televízió Testület (és a Médiatanács) hatósági határozatai, és azok bírósági felülvizsgálata a közösségek kirekesztésének, illetve megsértésének tilalmát előíró törvényi rendelkezéssel [Rttv. 3. § (3) bek.] összefüggésben (2003–2011)” in KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon* (Budapest: CompLex 2013).

¹²⁵ Az ORTT hatósági határozatait az „emberi jogok” megsértése tárgyában lásd (táblázatba foglalva): KOLTAY (46. l.) 223–226.

¹²⁶ Médiatv. 23. § (1) bek.

¹²⁷ Az Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottságának 2/2002–2006. (2003. április 1.) tájékoztatója.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa szintén nyilvános közleményben ítélte el a műsor tartalmát.¹²⁸ Az ORTT az ügyben a Médiatörvény 3. § (3) bekezdése, vagyis a gyűlöletkeltést tiltó rendelkezés alapján arra a megállapításra jutott, hogy a műsorszolgáltató súlyosan megsértette a „Magyarországi élő roma közösség méltóságát” azáltal, hogy „sztereotip formában mutatta be a cigány kisebbséget, az etnikum állandó jellemzőinek számítottak a deviáns viselkedésformák: a prostitúció, a vagyon elleni bűncselekmények, a drogfogyasztás, továbbá a szexuális túlfűtöttség, a restség és a hedonizmus”.¹²⁹

Ugyancsak a Médiatörvény gyűlöletkeltést tiltó 3. § (3) bekezdése alapján született a műsorszolgáltatót elmarasztaló határozat abban a két ügyben – két kereskedelmi televíziócsatorna délutáni „talk show”-ja, a „Joshi Barat Show” (TV2)¹³⁰ és a „Mónika Show” (RTL Klub)¹³¹ kapcsán –, amelyek kisebbségvédelem szempontjából az ORTT gyakorlatának fontos elemeit jelentik, és amelyek egyfelől a műsorszámok tartalmának kvantitatív vizsgálatán, másfelől hatásvizsgálati eredményeken alapultak.¹³² A jogsérelem megtörténtét alátámasztó indokolás mindkét határozat esetében kimondta, hogy:

„A műsorszámokban bemutatott szereplők, az általuk tanúsított deviáns magatartásformák és a megvitatott témák a Testület álláspontja szerint nagymértékben szerepet játszhattak a romákkal szembeni negatív előítéletek kialakulásában, illetve a már esetlegesen meglévő sztereotípiák erősítésében.”

4.2. A 2010-ES „MÉDIAALKOTMÁNY”-HOZ KAPCSOLÓDÓ ESETJOG

A 2010-es „médiaalkotmány”, illetve az Smtv. kontextusában egyfelől az emberi méltóság védelme¹³³ (14. §), másfelől a kirekesztés és gyűlöletkeltés tilalma (17. §)¹³⁴ merül fel mint kisebbségvédelmi eszköz.

Ami az előbbit, vagyis az emberi méltóság védelmét illeti, a Médiatanács esetjogát tekintve elsőként az arlói Falutvév 2010-es karácsonyi adása említhető, amelynek műsorvezetője „a romákat szélsőségesen sértő jelzőkkel illette, és általánosságban súlyos bűncselekmények életvitelszerű elkövetésével vádolta meg

¹²⁸ MTI: „Tiltakozások a TV2 egyik műsora miatt – »Bazi nagy roma lagzi«” *Ma.hu*. 2003. április 2.

¹²⁹ Az ORTT 367/2003. (IV. 9.) sz. hat.-a.

¹³⁰ Az ORTT 2502/2009. (XII. 16.) sz. hat.-a.

¹³¹ Az ORTT 2503/2009. (XII. 16.) sz. hat.-a.

¹³² A hatósági ügyekről, ill. vizsgálatokról lásd NAGY Krisztina: „Médiajogi eszközök a kisebbségek védelmére” in BOGDÁN Mária – FEISCHMIDT Margit – GULD Ádám (szerk.): *„Csak másban”: Romareprezentáció a magyar médiában* (Budapest – Pécs: Gondolat – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék 2013).

¹³³ A Médiatanács hatósági határozatait az „emberi méltóság megsértése” tárgyában lásd (táblázatba foglalva) KOLTAY (46. lj.) 226–229.

¹³⁴ A Médiatanács kapcsolódó ügyeit (2013-ig), valamint az ORTT ügyeit (2001-től) lásd „Közösségekkel szembeni gyűlöletkeltéssel, kirekesztéssel, közösségek megsértésével kapcsolatos hatósági ügyek áttekintése a Médiahatóság (ORTT és Médiatanács) gyakorlatában (2001–2013)” in KOLTAY (124. lj.).

őket”.¹³⁵ Az ügy elbírálását még az 1996-os Médiatörvény alapján végezte a Médiatanács – az emberi jogok, valamint a gyűlöletkeltés tilalmának megsértése miatt kisebb pénzbírsággal sújtotta a hatóság a műsorszolgáltatót –, a határozat indokolása azonban hivatkozik az emberi méltóság védelmére is.

A „Világ-panoráma” című televíziós hírmagazin ügyében már az Smtv. alapján állapította meg a hatósági jogkörrel eljáró Médiatanács 2011-ben,¹³⁶ hogy a médiaszolgáltató (egy kereskedelmi csatorna) megsértette a médiatörvény több – az emberi méltóság tiszteletére,¹³⁷ a gyűlöletkeltés tilalmára,¹³⁸ valamint a közösségek kirekesztésének tilalmára vonatkozó¹³⁹ – rendelkezését. Az esetről szóló összefoglaló szerint:

„A műorszám a romákat – kollektív módon – egyfelől, mint túltámogatott, segílyekre berendezkedett élőködöket, másfelől a társadalmi normákat nem tisztelő, bűnözői életformát követő, az őket eltartó magyarokat terrorizáló csoportot mutatta be. A jegyzet visszatérő eleme volt a 2006-os olaszliszakai bűncselekmény, mint a »cigánybűnözés«, a »cigányterrorizmus« példája. A műsorvezető [...] kijelentette, hogy az általa feldolgozott téma »a cigány- és zsidókérdés« lesz. Ezzel logikailag világossá tette, hogy a későbbiekben használt [...] »liberális fajzat« szóösszetétel »a zsidókhoz« kapcsolható. A műsorvezető szerint a cigányterrorizmus mögött az említett csoport áll.”¹⁴⁰

Az egyik közszolgálati televíziócsatorna által 2012-ben levetített dokumentumfilm, a „Pesty Fekete Doboz – A cigány–magyar együttélés” című dokumentumfilm ügyében¹⁴¹ viszont a Médiatanács nem indított eljárást az emberi jogok, az emberi méltóság, valamint a kirekesztés és gyűlöletkeltés tilalmára vonatkozó rendelkezések megsértése miatt.¹⁴² A Médiatanács által közzétett összefoglaló szerint:

„A műsor a hazai roma kisebbséget nem egy homogén, kizárólag negatív tulajdonságokkal bíró, a társadalom által – etnikai származásuk miatt – elítélt közösségként mutatta be. A műsorban több alkalommal hangoztatták a megszólalók, hogy nincs probléma az együttéléssel romák és nem romák között, a gondot az jelenti, hogy a romák által elkövetett bűncselekmények miatt »egy kalap alá vesszük« őket.”¹⁴³

¹³⁵ A Médiatanács 828/2011. (VI. 22.) sz. hat.-a.

¹³⁶ A Médiatanács 1153/2011 (X. 1.) sz. hat.-a.

¹³⁷ Smtv. 14. § (1) bek.

¹³⁸ Smtv. 17. § (1) bek.

¹³⁹ Smtv. 17. § (2) bek.

¹⁴⁰ *A Médiatanács hatósági döntései a gyűlöletkeltés és a kirekesztés tilalmát előíró törvényi rendelkezésekkel [Smtv. 17. (1)–(2) bek.] összefüggésben* (Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. április 15.) 3.

¹⁴¹ Lásd Pesty Fekete Doboz: *A cigány–magyar együttélés*, 2012. március 7., www.youtube.com/watch?v=E4AneHL-g3I.

¹⁴² A Médiatanács 925/2012. (V. 23.) sz. hat.-a.

¹⁴³ *A Médiatanács hatósági döntései a gyűlöletkeltés és a kirekesztés tilalmát előíró törvényi rendelkezésekkel [Smtv. 17. (1)–(2) bek.] összefüggésben* (Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. április 15.) 7.

A dokumentumfilm ügyével az alapvető jogok biztosa is foglalkozott, többek között megállapítva, hogy:

„A filmnek már [...] az alapvető kérdés-felvetése (milyen a »cigány–magyar együttélés«?) is problémás abból a szempontból, hogy nem az egyenlő méltóság elve által diktált alapon nyugszik, ezáltal természetszerűen viszi téves irányba magát a műsorszámot is. [...] a sztereotípiákat roma emberek maguk erősítik azáltal, hogy elhatárolódnak bizonyos, a közösség egészének tulajdonított magatartásformáktól.”¹⁴⁴

Az alapvető jogok biztosa az ügyben arra az álláspontra jutott, hogy a műsorszolgáltató megsértette az Alaptörvény IX. cikkében rögzített véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódó intézményvédelmi kötelezettségét, illetve ehhez kapcsolódóan a közszolgáltatóság követelményét. A jelentés hivatkozik a közszolgálati médiumokra vonatkozó Közszolgálati Kódexre is – „A személyiségi és emberi jogok tiszteletben tartása” című részre –, amely szerint:

„A közszolgálati médiaszolgáltatók nem tesznek közzé olyan hírt, tájékoztatót, kommentárt, hírmagyarázatot vagy jegyzetet, amely a nemzeti, nemzetiségi, etnikai, vallási és más társadalmi csoportokhoz tartozó személyek, illetve intézményeik jogait, méltóságát vagy önazonosságát sértik, amelyek bármely kisebbség vagy a többség elleni gyűlöletkeltésre, azok kirekesztésére alkalmasak.”¹⁴⁵

Az Smtv. 17. §-ához, vagyis a gyűlöletkeltés tilalmát tartalmazó rendelkezéséhez kapcsolódó, kisebbségvédelmi relevanciájú ügyek között megemlíthető egy 2013-as eset, amikor a Médiatanács először indított eljárást nyomtatott, illetve online médiatermékkel szemben, majd pedig bírságot szabott ki a *Magyar Hírlapra*,¹⁴⁶ egy, a lap nyomtatott és internetes változatában 2013. január 5-én megjelent cikk – Bayer Zsolt írása¹⁴⁷ – miatt.¹⁴⁸ Az ügyben azért a Médiatanács vizsgálódott – amelynek a hatásköre alapesetben nem terjedne ki az írott/nyomtatott sajtóra hasonló esetekben –, mert a *Magyar Hírlap* nem tagja egyik társszabályozó szervezetnek sem. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ) – mint a Médiatanáccsal szerződésben álló társszabályozó szervezet – szakmai-etikai állásfoglalást bocsátott ki az ügyben, megállapítva, hogy Bayer Zsolt (aki maga nem tagja a MÚOSZ-nak) a szóban forgó publicisztikájával erőszakra buzdított, illetve

¹⁴⁴ Alapvető Jogok Biztosának Hivatala: *Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3395/2012. számú ügyben* (Budapest: Alapvető Jogok Biztosának Hivatala 2012).

¹⁴⁵ Médiatanács Közszolgálati Közalapítvány: „Közszolgálati kódex. A magyar nemzeti közszolgálati médiaszolgáltatás alapdokumentuma” (2011), mediatorveny.hu/dokumentum/5/kozszolgالاتi_kodex.pdf.

¹⁴⁶ A Médiatanács 802/2013. (V. 8.) sz. hat.-a.

¹⁴⁷ BAYER Zsolt: „Ki ne legyen?” *Magyar Hírlap* 2013. január 5.

¹⁴⁸ Smtv. 17. §. (1) bek.

gyűlöletet keltett, és ez által megsértette nemcsak a MÚOSZ Etikai Kódexét, de több más mérvadó szakmai dokumentum rendelkezéseit is.¹⁴⁹ Bayer cikke többek között az alábbi kijelentéseket tartalmazta: „*A tények pedig ezek: a cigányság jelentős része nem alkalmas az együttélésre. Nem alkalmas arra, hogy emberek között éljen. A cigányság ezen része állat, és állatként viselkedik [...] Az állatok meg ne legyenek. Sehogyan se. Ezt kell megoldani – de azonnal és bárhogyan!*”

Amint az a fenti áttekintésből látszik, az Smtv. alapján egyelőre nem jött létre robusztus kisebbségvédelmi esetjog – az emberi méltóság megsértése. A kisebbségvédelem kereteit szükségszerűen alakítják a gyűlöletbeszéd médiában való korlátozására vonatkozó AB határozatok is (a legutóbbi 2011-ből,¹⁵⁰ amely megerősíti a médiaszabályozásban szereplő „gyűlöletkeltés”, valamint a büntetőjogi „gyűlöltre uszítás” azonos megítélését). Ami az emberi méltóság fogalmának értelmezését illeti, Koltay szerint „Az igazság ára”-ügy „*nyomvonalán haladt tovább az új médiahatóság, a Médiatanács is*”.¹⁵¹

A Médiatanács egy 2011-es határozata,¹⁵² amelyet egy valóság-show („Alekosz feleséget keres”) ügyében hozott, kimondja, hogy:

„a szereplők személyének tárgyiasításával, a női mivoltukban való megalázásával, az álhazugság-vizsgálattal történő megtévesztéssel és a magánéletre vonatkozó kérdésekre adott válaszok közzétételével sérült az Smtv. 14. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés, azaz a Médiaszolgáltató az általa közzétett médiatartalomban nem tartotta tiszteletben az emberi méltóságot.”

A határozata indokolása szerint a szereplők beleegyezése nem változtat a jogsértés tényén.

A Médiatanács 2012-ben egy kereskedelmi televíziós csatorna (a TV2) „Tények Reggel” és „Mokka” című magazinjaiban leadott műsorszámok ügyében hozott határozatot, amelyek egy súlyos bűncselekményről adtak hírt: egy tizenéves fiú megölt egy nála 26 évvel idősebb, négygyermekes nőt, akivel szexuális kapcsolata volt. A műsorokban az áldozat kiskorú gyermekeit is megszólaltatták. A határozat kiemeli, hogy:

„a bemutatott képsorok alapján egyértelmű volt a gyerekek rossz szociális helyzete, lakhelyük rendezetlensége, ezáltal a Médiaszolgáltató a műsorszámok tartalmához nem illeszkedő módon és mértékben tárta fel a riport elkészítésébe, illetve a stúdióbeszélgetésbe bevont gyermekek magánéletét.”¹⁵³

¹⁴⁹ MÚOSZ Etikai Bizottsága, Stratégiai Eljáró Tanács. 2013. január 15. Ügyszám: 02 30108 S (állásfoglalás Bayer Zsolt ügyében).

¹⁵⁰ 165/2011 (XII. 20.) AB hat. (91. lj.) 511.

¹⁵¹ KOLTAY (118. lj.) 54.

¹⁵² A Médiatanács 1044/2011. (VII. 19.) sz. hat.-a.

¹⁵³ A Médiatanács 417/2012. (II. 29.) sz. hat.-a, 5.

A határozat szerint:

„a Médiaszolgáltató teljes mértékben figyelmen kívül hagyta, hogy a gyermekek személyük azonosítására alkalmas bemutatása, társadalmi helyzetük és családi viszonyaik nyilvánosság elé tárása sérti az emberi méltósághoz való jogot, valamint elhunyt édesanyjuk alkoholizmusával és szerelmi életével kapcsolatos meghallgatásuk negatív hatással lehet testi-lelki fejlődésükre, egész későbbi életükre.”¹⁵⁴

– tekintettel arra is, hogy a műsorszámok a bűncselekmény áldozatát összességében igen negatívan, „*agresszív, alkoholista emberként, rossz anyaként, hűtlen élettársként*”¹⁵⁵ mutatták be.

Következőként a Médiatanács 2014-es határozata említhető meg, amely megállapította, hogy a Class FM rádióadó „Morning Show” című reggeli magazinjának egyik adásában a műsorvezetők „*egy egyetemi gólyatáborban történt nemi erőszakról a mindenkit egyenlően megillető emberi méltóság értékét figyelmen kívül hagyva beszélgettek*”.¹⁵⁶ A határozat indokolása szerint:

„a műsorvezetők számos esetben nem a kellő körültekintéssel álltak a szörnyű esethez, ezáltal magát a szexuális bűncselekmények kérdését tüntették fel jelentéktelen színben; a műsor vidám, viccelődős-kötekedős alaphangulata eleve nehezen tekinthető alkalmasnak egy ilyen téma méltóságát tiszteletben tartó bemutatására.”¹⁵⁷

A határozat leszögezi azt is, hogy: „*Nem csupán a konkrét áldozat érzéseit sértették meg ezzel (aki nem vált a műsorszámból személyében azonosíthatóvá), hanem a társadalom egésze felé közvetítettek jogsértő üzenetet.*”¹⁵⁸

A fenti döntések sorába illeszkedik az a 2015-ös ügy, amelyben a TV2 „Éden Hotel” című valóságshow-jában szereplő jelenetek miatt állapította meg a Médiatanács, hogy a Műsorszolgáltató „*megsértette az emberi méltósághoz való jogot azzal, hogy a mindenkit egyenlően megillető emberi méltóság értékét figyelmen kívül hagyva sugárzott erőszakos szexuális közeledést bemutató képsorokat*”; valamint azt, hogy:

„a női szereplőt a szexuális vágy kielégítésének eszközüül szolgáló »tárgyként« bemutató jelenet nem egyeztethető össze az emberi méltósághoz való joggal. Az emberi méltóság része a szexuális élettel kapcsolatos önálló döntések meghozatala, annak elutasítása, hogy bárki az általa kiválasztott embert tárgyiasítva, szexuális ingerei kiszolgálására »igénybe vegye«.”¹⁵⁹

¹⁵⁴ A Médiatanács 417/2012. (II. 29.) sz. hat.-a, 5.

¹⁵⁵ A Médiatanács 417/2012. (II. 29.) sz. hat.-a, 6.

¹⁵⁶ A Médiatanács 1132/2014. (XI. 25.) sz. hat.-a, 1.

¹⁵⁷ A Médiatanács 1132/2014. (XI. 25.) sz. hat.-a, 8.

¹⁵⁸ A Médiatanács 1132/2014. (XI. 25.) sz. hat.-a, 8.

¹⁵⁹ A Médiatanács 774/2015. (VI. 23.) sz. hat.-a, 7.

5. KÖVETKEZETETÉSEK

A médiaszabályozás kisebbségvédelmi – ha úgy tetszik, „közösségek méltóságát” védő – potenciálját illetően a szerző egyetért Koltay András megállapításával (illetve annak implikációival), miszerint:

„az emberi méltóság médiával szembeni védelmének fokozott társadalmi igényére ugyan a jogi szabályozás vagy a jogalkalmazás kétségkívül nem lehet képes maradéktalanul megnyugtató és hatékony választ adni, mindenesetre jelentős mértében hozzájárulhat a nyílt közvita megóvásához, és egyúttal az emberi méltóság védelméhez.”¹⁶⁰

A szerző értékelése szerint az emberi méltóság és a szólásszabadság, illetve médiaszabadság közötti konfliktussal kapcsolatos vita élénk és dinamikus; nemcsak az elméleti szakirodalmat tekintve, hanem például az Európa Tanács vagy az Európai Unió normaalkotási szinterein is. Megállapítható továbbá, hogy az emberi méltóság fogalmának alkalmazási köre tágítható, illetve specifikálható is – ahogyan azt a „nők emberi méltósága”, mint az európai normákban terjedőben lévő koncepció, példája mutatja. Az is elmondható, hogy a – nemzeti szintű médiaszabályozási rendszerekben is megnyilvánuló – domináns európai modell szerint a kisebbségek védelme olyan érték, amelynek érdekében, legalábbis bizonyos mértékig, a média szabadsága is korlátozható. A magyar alkotmánybíróság határozataiban már az 1990-es évek elejétől jelen van az a megközelítés, amely kifejezetten a méltóság fogalmával operál e téren, a „közösségek méltóságát” a véleménynyilvánítási szabadság egyik korlátjának határozva meg.

Ami a magyarországi médiaszabályozási esetjogot illeti, az emberi méltóságot, illetve a közösség méltóságát tekintve a 2010-ig működő ORTT gyakorlata azt mutatta, hogy a kisebbségek méltóságának védelmét szolgáló jogszabályi rendelkezést (önállóan) nem alkalmazták. A kisebbségek ellen irányuló, offenzív média-megjelenéseket a Médiatörvény egyéb – például a gyűlöletkeltés vagy a kirekesztés tilalmára, illetve az emberi jogok védelmére vonatkozó – bekezdései alapján bírálták el, ám a diskurzus szintjén (például az ORTT-határozatok indokolásában) határozottan jelen volt a méltóság, illetve a közösségek méltósága mint fogalom (vagy legalábbis: mint kifejezés). A 2011 óta működő Médiatanács esetében egyelőre úgy tűnik, hogy – mintegy összhangban az európai trenddel – a „nők emberi méltóságának” sérelmével kapcsolatos ügyekben a hatóság fokozódó proaktivitást mutatva tölti be intézményvédelmi szerepét; a kisebbségi közösségek méltóságának védelme viszont nem került kifejezetten előtérbe a hatósági esetjogban; illetve, az emberi méltóság védelmének koncepciója nem szolgált eszközül közösségek megsértésének szankcionálására.

Végkövetkeztetésként, a szerző fenntartja azt az álláspontját, hogy az emberi méltóság fogalma érdemesnek tűnik a további vizsgálatra a tekintetben, hogy ope-

¹⁶⁰ KOLTAY (44. l.) 246.

racionalizálható-e komplex, olykor ellentmondásos emberi jogi problémák – mint például egy társadalmi kirekesztettségben élő kisebbség negatív médiareprezentációja – megközelítésére. A szerző különösen figyelemre méltónak tartja e tekintetben Christopher McCrudden álláspontját, aki szerint az emberi méltóság fogalmának szerepe nem feltétlenül az, hogy (egyetértés által övezett) tartalommal járuljon hozzá az emberi jogi diskurzushoz, hanem inkább az, hogy az emberi jogi jogértelmezés, illetve jogalkalmazás során egyfajta módszer részeként hasznosuljon. Mindez azért különösen időszerű felvetés, mivel – világszerte, a folyamatosan és gyorsan változó társadalmi környezet hatására – fokozódó szükség mutatkozik az értékek tisztázására, illetve az emberi jogi minimumok meghatározására; nem utolsósorban annak érdekében, hogy kialakíthatóak, illetve fenntarthatóak legyenek a különböző közösségek együttélésének keretei.